

TORIL B. LYGSTAD • EDEL MONSEN

OAHPAHEADDJIBAGADUS

TORIL B. LYGSTAD • EDEL MONSEN

VÁKKIIN 2

Fáddáihpa 3.-4. ceahkkái

ČállidLágádus

SISDOALLU

1. GEALBOULBMILAT	4
2. SISDOALU, BARGOVUGIID JA ÁVDNASIID OPPALAŠGEAHČASTAT	5
3. HÁMÁDAT: OVDABARGU, OLGOBARGU JA MAŇNEBARGU	7
4. SIIDDUS SIIDUI BAGADUS	10
s. 3-4: Ovdasátni ja oahpahusulbmil	10
s. 5: Vákkis	10
s. 6: Muittátgo?	11
s. 7: Mii geardduhit ja oahppat odđa sániid	11
s. 8: Alfabehta	14
s. 9: 1. Lávkkas	17
s. 10: Luonddunamahusat	18
2. Báikenamat	18
s. 11: 3. Luonddunamahusat	19
s. 12: 4. Goahtesadji vákkis	19
s. 14: 5. Guhtemuš cealkka lea riekta?	22
s. 15-17: Meahcceskuvla vákkis	22
s. 18: 6. Lohkan ja čállin	23
s. 19: Meahcceskuvla vákkis	23
s. 20: Eallit vákkis	24
s. 21: 7. Eallit vákkis	26
s. 22: 8. Árvádusat	27
s. 23: Lávlla <i>Mon bálgáid vázzen vuovdis</i>	27
s. 24: Lottit vákkis	28
s. 25: 9. Lottit vákkis	29
s. 26: 10. Eallit ja lottit vákkis	29
s. 27: 11. Duohta vai gielis	29
s. 28: 12. Muorat	30
s. 29: Muorjjit	31
s. 30: 13. Vákkis	32
s. 31: 14. Muorjjit	32
15. Muorat ja muorjjit	32
s. 32: Eallit dálus	32
s. 33: 16. Eallit dálus	34
s. 34: 17. Mu dálle	35
s. 35: Sanger <i>Uhca bussázan, Gusažan, mon giittán du</i>	35
s. 36: 18. Gos leat eallit?	35
s. 37: 19. Ruossalassánit	36
s. 38: 20. Njálmmálaš hárjehus	36
s. 39: 21. Logut	37
s. 40: 22. Galle?	38
s. 41: 23. Vearbbat	38
s. 42: 24. Maid mii dahkat meahcceskuvllas?	39
s. 43: 25. Govat	39

s. 44: 26. Čállin.....	40
s. 45: Vahkkobeavvit.....	40
s. 46-47: 27. Diibmoplána meahcceskuvllas.....	41
s. 47: 28. Seaidneáviisa.....	41
s. 48: Oahppit meahcceskuvllas.....	42
s. 48: 29. Mat leat govas?.....	42
5. OLGOBARGU.....	43
Mii vuolgit meahcceskuvlii.....	43
Lávostallan.....	43
Dolastallan.....	44
Goahtesajis.....	45
Lávkkas.....	46
Luonddubálggis.....	46
Biebmu.....	47
Lávlagat ja stoahkan.....	48
Sámi báikenamat.....	51
Muorjjit.....	51
Šattut, lieddit ja muorat.....	52
Geassesadji.....	53

1. Gealboulbmilat

Dán oahpaheaddjibagadusa oppalaš oasi kapihttalis 7 ovdanbuvttiime tabealla, mii čájeha oahppigihppagiid ja gealboulbmiid ovtastusa Máhttloktema mielde. Vulobealde lea oppalašgeahčastat mii čájeha gealboulbmiid mat gustojit dássái 1b ja 2b. Ja vaikko moai VVV:s letne välljen giddet fuopmášumi fágaidgaskasašvuhtii ja sámi kultuvrra iešguđegelágán beliide, de guoskkahetne mánga ulbmila, muhto ean buot ovttavuođalaččat gal.

Sámediggi ii leat ruhtadan ollásit daid oahppoávdnasiid otná rádjái. Liŋkkat mat čujuhit iešguđet osiide leat dan sivas čihkosis geavaheaddjiide.

DÁSSI 1B	DÁSSI 2B
<p>Njálmálaš gulahallan Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • guldalit, duhkoraddat ja geahččaladdat sámi giellajienai-guin, stávvaliiguin, sániiguin, riimmaiguin, ritmmaiguin ja nuohtain (intonašuvnnain) • dadjat sániid ja álkis cealkagiid • buorástahttit, giitit ja mitalit gii son lea • mitalit iežas ja earáid birra • guldalit njálmálaš teavsttaid ja dovdát sániid ja dajaldagaidda mat gullet árgabeaivválaš dilálašvuodaide • oassálastit hárbjeha árgabeaivválaš humademiide • háladit govaid birra álkis dajaldagaiguin • lohkat 0-100 ja atnit loguid álkis háladeamis <p>Čálalaš gulahallan Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lohkat stuorra ja smávva bustávaid • juohkit sániid stávvaliidda • dovdát sátnegoivaid • lohkat oanehis sániid ja stávvaliid báhpáris ja šearpmas • čállit smávva ja stuorra bustávaid ja geahččaladdat sániiguin iežas giehtačállošis ja boallobeavddis • bidjat oktii álkis sániid oanehis cealkkan • <p>Giella, kultuvra ja girjjálašvuhta Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hupmat sámegeiela ja dárogeiela giellajiena ja bustáva ovtastusa birra • geahččaladdat sátnehámiiguin ja háladit sátnehámiid ja mearkkahuserohusaid birra • háladit sámi geiela ja dilálašvuodaidda birra main veadjá leamen ávkkálaš máhttit sámegeiela • guldalit ja leat mielde juigosiid, lávlagiid, riimmaid ja hoahkamiid ovdanbuktimis • guldalit ja dovdát geiela álkis mitalusaid, máidnasiid, govaid, spealuid ja tv-prográmmaid bokte • atnit vahkkobeivviid, mánuid ja gávccii jagiáiggi nama-husaid • atnit vahkkobeivviid, mánuid ja gávccii jagiáiggi nama-husaid atnit sámi bivttasnamahusaid • dovdát iešguđege guovllu sámi gávttiid 	<p>Njálmálaš gulahallan Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • guldalit, áddet ja cealkit álkis dieđáhusaid ja bagadusaid • guldalit ja áddet álkis sártnodemiid, máidnasiid ja mitalusaid • sártnodit árgabeaivválaš dilálašvuodaidda birra • jearrat ja vástidit álkis jeardagaidda • oassálastit rollaspealuide ja dramatiseremiidda • lohkat 1000 rádjai ja atnit loguid albmadiid áiggiid ja dáhtoniid <p>Čálalaš gulahallan Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lohkat ja čállit sámi alfabehta • lohkat, áddet ja čállit álkis dieđáhusaid iežas giehtačállošis ja boallobeavddis • lohkat álkis teavsttaid, máidnasiid ja mitalusaid ja báhkodit sisdoalu ádejjumi • čállit álkis teavsttaid árgabeaivválaš dilálašvuodaidda birra <p>Giella, kultuvra ja girjjálašvuhta Oahppi galgá máhttit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dovdát dajaldagaidda vássánáiggi, dálááiggi ja boahte-áiggi sártnodit geiela ja giellasehkkemis • lohkat árvádusaid, sátnevádjasiid ja vitssaid • guldalit ja lohkat sámi máidnasiid ja mitalusaid ja sártnodit sisdoalus • geavahit biepmuide gulli doahpigiid sártnodettiin sámi biepmuid birra • geavahit dábbalaččamus sániid mat gullet lagaš bearrašii ja fuolkegoddá

2. Sisdoalu, bargovugiid ja ávdnasiid oppalašgeahčastat

Ulbmilat ja oasse-ávdnasat	Oahppanulbmilat: <ul style="list-style-type: none"> máhttit sániid dávviriin mat leat goahtesajis máhttit mitalit mii sus lea mátkelávkkas máhttit sámegielsániid <i>muorra, muorji, ealli, loddj, goahti ja dálle</i> namahit uhcimustá golbma lotti ja golbma ealli vákkis namahit uhcimustá golbma muorješlája namahit uhcimustá golbma muorrašlája máhttit namahit uhcimustá njeallje dálu šibiha máhttit muhtin sámi luonddunamahusaid máhttit muhtin sámi báikenamaid máhttit lávlagagiid <i>Mun bálgáid vázzen vuovddis, Uhca bussášan og Gusašan, mun giittán du</i> 	Oasseávdnasat: <ul style="list-style-type: none"> Alfabehta Lávkkas Luonddunamahusat Báikenamat Goahtesadji Meahcceskuvllas vákkis Eallit vákkis Lottit vákkis Muorat Muorjijt Logut 	Gielloahppa: <ul style="list-style-type: none"> alfabehta sámi diftonggat habitiiva jearransánit sátneluohkát: substantiivvat ja vearbbat suopmanerohusat áigedajaldagat: vahkkobeavvit genitiivvas ja diibmoáiggit logut: vuodđologut ja vuorrolohkosánit
Bargovuogit	Lohkat: <ul style="list-style-type: none"> sániid ja cealkagiid govvateavsttaid árvádusaid lohkanteavsttaid bagadusaid bargobihtáin ja spealuin tabealla: <i>Diibmoplána</i> 	Sárgut/ivdnet: <ul style="list-style-type: none"> luonddunamahusaid sárgáid sániid ja govaid gaskii sárgáid dáru ja sámi sániid gaskii elliid ja lottiid, goahtesaji sárgut bagadusaid mielde ivdnet gova bagadusaid mielde 	Guldalit ja hupmat: <ul style="list-style-type: none"> jearrat gažaldagaid vástidit gažaldagaid sártnodit mitalit ovdanbuktit iežas barggu guldalit bagadusaid spealuin guldalit go earát mitalit guldalit go jitnosit lohkkjuvvo guldalit bagadusaid guldalit lávlagiid dramatiseret
	Čállit: <ul style="list-style-type: none"> bustávid mat váilot sániin sániid mat váilot cealkagiin sániid ja cealkagiid govaid báikenamaid ja luonddunamahusaid vástádusaid gažaldagaide jorgalit cealkagiidr 	Lávlagat ja hoahkamat: <ul style="list-style-type: none"> <i>Alfabehtalávlla</i> <i>Alit lottáš</i> <i>Bea, bea, lábbášan</i> <i>Bierdna nohká</i> <i>Gusašan, mun giittán du</i> <i>Meahci eallit</i> <i>Mun bálgáid vázzen vuovddis</i> <i>Ols Biera šibihat</i> <i>Uhca bussášan</i> <i>Vázzit meahccái</i> 	Duhkoraddan ja praktihkalaš bargobihtát skuvllas: <ul style="list-style-type: none"> geahččat filmma ráhkadit šaddočájáhusa iešguđelágan sátneoahppan-hárjehusat speallat breahhtaspealuid speallat bingo speallat memory ráhkadit biepmu leat mielde lávlumis ja lávlun-stohkosiin dramatiseret
	Praktihkalaš bargobihtáevttohusat/giedde-bargoevttohusat meahcceskuvllii: <ul style="list-style-type: none"> cegget leirra ja cahkkehit dola, ráhkadit biepmu luonddubálggis njoarosteapmi stoahkanaktivitehtat, lávlun ja dráma murjen čoaggit šattuid 		

<p>Lasse-ávdnasat</p>	<p>Oppalaš mildosat VVV 1-4: Bingobreahtta, Bustávva- ja sátnebingo Bustávvaakoarttat, Alfabehta Muitalus: Boradanboddu vákkis Lávlagat ja hoahkamat, <i>Váikkiin 1-3</i> Sátnelistu: Goahtesaji barggut ja doaimmat vákkis Sátnelistu: Kulturhistorjá Sátnelistu: Luonddunamahusat Sátnelistu: Málestit Bagadusat Vástádusakoarttat, Duohta vai gielis Bagadus bingospealuide Bagadus labyrintaspealuid geavaheapmái Bagadus sátneoahppankoarttaid geavaheapmái Bagadus cealkkabuđaldusa geavaheapmái Bagadus jearaldatkoarttaid geavaheapmái</p> <p>Váikkiin 2 mildosat: 1: Luonddubálggisevttohusat 2: Geahččaleami evttohusat 3: Oza elliid 4: Buđaldusspealloboallu 5: Sátnelistospeallu 6: Luonddubálgá vástádusaárka</p>	<p>Sátneoahppankoarttat: Eallit dálus, govva-govva (<i>Váikkiin 1</i>) Eallit dálus, govva-teaksta (<i>Váikkiin 1-2</i>) Eallit vákkis, govva-govva (<i>Váikkiin 1</i>) Eallit vákkis, govva-teaksta (<i>Váikkiin 1-2</i>) Lávkkas 1, govva-govva (<i>Váikkiin 1</i>) Lávkkas 1, govva-teaksta (<i>Váikkiin 1-2</i>) Lávkkas 2, govva-teaksta (<i>Váikkiin 2</i>) Lottit vákkis, govva-govva (<i>Váikkiin 1</i>) Lottit vákkis, govva-teaksta (<i>Váikkiin 1-2</i>) Vákkis, govva-govva (<i>Váikkiin 1</i>) Vákkis, govva-teaksta (<i>Váikkiin 1-2</i>)</p> <p>Bingo: Ealle- ja loddebingo Dállobingo Vággebingo</p> <p>Breahttaspealut: Vággelabyrinta 1 Vággelabyrinta 2 Vákkis</p> <p>Jearaldatkoarttat: Jearaldagat</p> <p>Cealkkabuđaldus: Dálus Ivnnit Meahcceskuvllas</p> <p>Civzzakoarttat: Dálus Eallit dálus Eallit vákkis Ivnnit 2 (<i>VVV 2</i>) Logut 2 (<i>VVV 2</i>) Lottit vákkis Meahcceskuvllas</p>	<p>Sátnebanjkoarttat: muorat, dolla, riššat, beassi, báhti, lávvu, lávka, geađgi, gáffal, baste, niibi, guksi, niesti, láibi, márfi, šuhkoláda, termosbohtal, nohkkanseahkka, eappir, muorječoakkán, gahpir, fáhcat, leasttut, ullobáidi, ullobuvssat, arvejáhkka, skuovat, ealli, loddi, muorjjit, muorra, goahti, dálle</p> <p>Plánššat: Alfabehta Eallit dálus Dolastallan Lávus Lávostallan Logut 0-10 Logut 11-20 Logut 10, 20 ... 100 Dálus Ivnnit Liedit vákkis Lottit vákkis Meahccesallit Meahcceskuvllas Muorat ja biestagat Muorjjit Urttat ja eará šattut vákkis</p>
------------------------------	--	---	--

3. Hámádat: Ovdabargu, olgobargu ja manjebargu

Dán oahpaheaddjebagadusa oppalaš oasis (gč. kapihtal 10) meroštalaime dan vihtta muttu mat meahcceskuvllas galggašedje leat. Dás giddejetne fuopmášumi dan golmma muddui main ávdnasat leat heivehuvvon dihto fáddái ja ahkeceahkkái, namalassii ovdabargui, gieddebargui ja manjebargui, ja bagadetne earenoamážit din geat galgabehtet bargat *Váikkiin 2*. Ohpihii deattastetne ahte buot dát muttut lea deatalaččat čiekŋalitoahppamii, mii maiddáa lea guovddáš áhta [Fremtidens skole/Boahtteáiggi skuvllas](#).

OVDABARGU

Vái oahppit galget buoremus lági mielde ávkašuvvat giella-oahpahas meahcis, de lea ovdabargu skuvllas deatalaš. Moai letne vásihan ahte oahppit sihke árttalaččabut oahppet ja lassin muitet sániid ja dajaldagaid buorebut jus sii meahcceskuvlla veagas ovddalgihtii leat boktán duogášmáhttuset ja áicán maid galget oahppat. Buorre ovdabargu dahká nappo vuđđosa oahppamii ovddosguvlui.

Moai oaivvildetne ahte golbma diimmu luohkkálatnjaaktiiviteahtat leat áibba uhcimusgáibádus ovdabargui, muhto sáhtta áinnas atnit sakka eanet diimmuid. Diimmut eai galggašii čohkkejuvvot ovttá beaivái, dasgo oahppit galggašedje oážžut dili vuodjudit oahpa diimmuid gaskkas – ja áinnas bargat dainna veaháš ruovttus maid.

Váikkiin 2 álgosiiddut leat oaivvilduvvon ráhkkaneapmin din iežadet meahcceskuvlii. Moai letne eastan «bealljemerke-mis» dihto logu siidduid oahppigihppagis ovdabargui, dasgo meahcceskuvla lágiduvvo iešguđege láhkai iešguđege guovllus Sámis: Muhtin skuvllain leat meahcceskuvllat nugo misge, eará skuvllat ovttasbarget giellalávvguid/giellačoahkkanemiid hárrái, ja fas earáin leat mánga oanehet meahcceskuvlla beaivelahkkin dahje olles beaivin mat leat biđgejuvvon miehtá skuvlajagi.

Dasgo mii Olmmáivákki skuvllas leat várren áiggi meahcceskuvlaseamet nuppi vahkkui manjá go skuvla lea álgán čakčat, de lea mis veaháš uhccán áigi ovdabargui: Dávjá mii eat olle guhkkeli go siidui 7 ovdal go galgat sirdit luohkkálanja olggos. Buot buoremus lea jus sáhtta guhkibut bargat, jus lágideami dáfus nu soahpá. Molssaevttolaččat, jus ii galgga leat mángga-beaivásaš meahcceskuvla ollege, muhto jus galget baicca smávva olgomátkkážat, de sáhtta *Váikkiin 2* iešguđege fáttáin bargat dan ortnegis go háliida, ja meahcceskuvllas geavahit praktihkalaš aktiviteahtaid gihppaga bargobihtáid gaskkas.

OLGOBARGU

Gieddebargguin oaivvildetne meahcceskuvlla sisdoalu ja praktihkalaš aktiviteahtaid. Dán bagadusa kapihttalas 5 gávnnat guoigalusaid mo sáhtát plánet ja čađahit iešguđegelágan aktiviteahtaid nu ahte oahppit ožžot oahppanbohtosa meahcceskuvllas. Moai letne maid váldán mielde sátn- ja dajaldatovdamearkkaid mat sáhttet leat ávkkálaččat.

Muitte váldit mielde kámera ja juohkit ovddasvástádusa govemis buot aktiviteahtaid, dasgo iežaset govat sáhttet maiddái leat deatalaš oassi mañebarggus.

MAÑEBARGU

Mañebargguin oaivvildetne barggu man oahppit barget skuvllas olgoaktiviteahtaid mañjá. Mañebargu lea earret eará organiseret ja systemiseret daid, maid oahppi lea vásihan ja dovddiidan luonddus, ja hárjehallat sániid ja dadjanvugiid maid oahppi lea gullan doppe. Nugo áigeatnu ovdabargui lea sorja-vaš meahcceskuvlla rámmafáktoriin, nu lea maiddái áigeatnu mañebargui. Beroškeahttá rámmafáktoriin lea *Vákkiin 2* ráhka-duvvon addin dihtii ohppiide vejolašvuoda bargat buot fáttáiguin mat leat ovdanbuktojuvvon álggahettiin. Guđe muttus iešguđege bargobihtta galgá čovdojuvvot, mearridat don gii leat oahpaheaddji. Moai ean leat nappo «bealljemerken» earenoamáš beliid mañebarggus.

Sáhtta diehtelasat bargat gihppaga teavsttaiguin ja bargobihtáiguin vaikko ii leat leamaš meahcceskuvllas, dahje ii leat bargan buot fáttáiguin sámegeallii olgun. Dalle ferte bargat vuđolaččabut iešguđege áđain, dasgo ohppiin eai leat nu galle čujuhusčuoggá, dovddiidusa ja «fakki» maidda hennejit sániid ja dajaldagaid go sis geat leat fitnan meahcis ja leat gullan ja geavahan giela praktihkalaš dilálašvuodain.

Lea čielggas ahte mađe eanet oahppit leat bargan fáttáin ovdabarggus dahje gieddebargomuttus, dađe álkibut ipmirdit mañebargomuttus – oahpes áššit ipmirduvvojit dávjá «álkin», ja ipmirduvvojit johtileappot go dat mat leat ođđasat ja váddásat.

Buot diimmuid mañebargui ii berre čohkket ovttá dahje guovtti beaivái, dasgo oahppit dárbbasit áiggi giedahallat ja vuodjudit oahppanávdnasiid diimmuid gaskka, ja áinnas bargat veaháš ruovttus maid vái ožžot nu buori oahpanbohtosa go vejolaš. Sáhtta áinnas geavahit olles dahje bealle beaivvi mañebargui dalá mañjá meahcceskuvlabeivviid/fáddábeivviid, muhto ferte maiddái várret diimmuid vahkuin das mañjá. Olmmáivákki skuvllas mii bargat *Vákkiin 2* fáttáin olles čavčča, áinnas gitta skábma-mánnui goas nu, dassáži go álgit fáttáin *Skábma ja juovllat*.

>>>

Jus lehpet buktán šattuid vákkis, de sáhttibehtet mañjebargomuttu áinnas álgit šattuid systematiseremiin. Ráhkadehket šaddočájáhusa dahje minišaddočoakkáldaga, ja atnet sihke sámi ja dárui šaddonamaid. Dát lea buorre liiba geardduhit maid leat oahppan iešguđetge šattuid birra vákkis. Maid muitet oahppit meahcceskuvllas? Geavahehpet šaddoplánššaid *Lieđit vákkis* ja *Urttat ja eará šattut vákkis*, ja šaddočoakkáldat veahkkin. Dát bargobihtta bohtá fas gaskaceahkis, muhto dalle stuorát viidodagas mas leat eambo šattut.

Šaddočoakkáldat:

Lukkari, Toivo og Heikkiarmas Lukkari, 1992: *Šattut Sámis*. Davvi Girji o.s.

Olsen, Ingunn, 2011: *Šattut*. Iđut.

Duddjonbarggut main atná luonddus čoaggin ávdnasiid, leat vuogas mañjebargoaktivitehtat. Dás lea dušše miellagovvadás mii ráddje. Dáppe gávnnat muhtin guoigalusaid:

<http://www.uteskoleveven.no/ting/index.asp>

<http://www.pinterest.com>

Viidáseappot bargabehtet bihtáiguin mat gullet gihppagii, aktivitehtaiguin, gullelaš sátnebáñkokoarttaiguin, sátneoahppan-koarttaiguin ja spealuiguin.

Sarrit lea mánggajagáš miestta mii gullá danasbearrašii. Sarrit lea atnun álbmotdálkkasteamis mánga geavahussii, ja lea ovdamearkka dihtii atnon alla varrasohkara vuostá, luhčadávdi, iešguđetge lágan čalbmevátuide ja sohkarávdi (diabetes). Gáldu: http://www.rolv.no/urtemedisin/medisin-planter/vacc_myrr.htm. Govva: Toril B. Lyngstad.

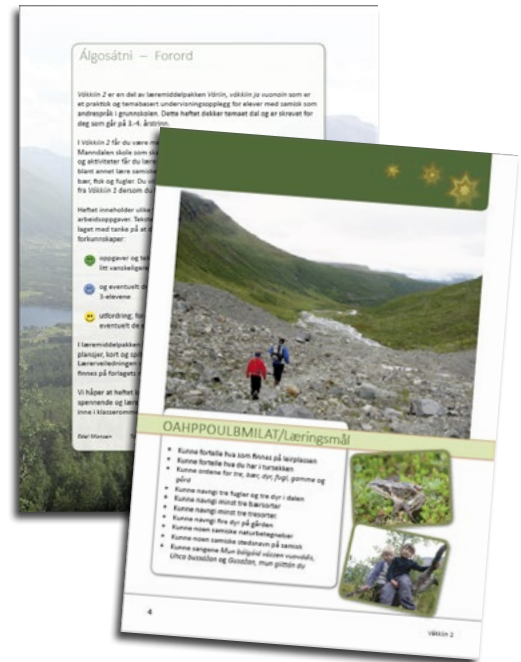
4. Siiddus siidui bagadus

s. 3-4: Ovdasátni ja oahpahusulbmil

Geahčadit ovdasáni ja ulbmiliid ovttas ohppiiguin. Háleštit dan birra maid oahppit galget oahppat, ja maid ulbmilat mearkašit. Čilge juohke ulbmila, ja čájjet áinnas ovdamearkkaid. Oahppit galget oažžut moadde minuhtta vuosttas tiimma álggus oahpásmuvvat girjjiin. Jus skuvla ii geavat olles *váriin*, *vákkiin* ja *vuonain* oahppolážu, berre oahpaheaddji válljet daid fáttáid mat sidjiide leat áigeguovdil, vai dihtet aiddo maid sii galget oahppat. Hálešteket ovdasiiddu govaid birra ja 4. Siiddu. Divtte ohppiid smiehttat veahá dan birra maid oidnet. Mo doaivvut Olmmáivákki skuvlla ohppiin lea leamaš olgoskuvllas vákkis?

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- áddet maid galget oahppat
- atnit áicilvuoda ja beroštit fáttás

s. 5: Vákkis

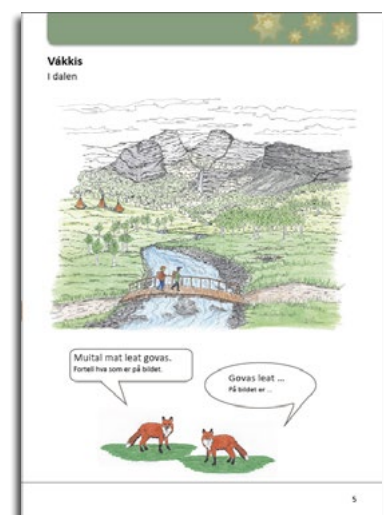
Govvidus 5. siiddus lea jurddašuvvon dego «uksagoavkin» mii sáhtta leat veahkin láidestit ohppiid duogášdieđuid. Govva čájeha moadde oahppi geat lea jođus bajás vákki, ja eanaš oahppit bohtet sihkarit dovdat dan dilálašvuoda, dallego johte mánáidgárddiin, skuvllain dahje bearrašiin. Soames oahppi vel sáhtta muitit sániid ja dajaldagaid maid ovdal leat oahppan. Seammá govvidus lea geavahuvvon *Vákkiin 1*.

Govvavehkiin soitet oahppit fuomášit ahte sii jo juoga nu máhttet fáttá birra, ja dat lea mielde addimin hálddašandovddu ja danin ožžot miela eanet oahppat. Oahppit sáhttet áinnas háleštit gova birra guovttis ja guovttis gávnahan dihtii maid sii máhttet, ovdalگو oktasáš joavkkus daid fas logahallet.

Livčcii vuogas jus oahpaheaddji váccaša birra luohkkálanjas guldalit ohppiid, veahkehastit ain dakko gokko dárbašit, ja vaikko dušše duodaštit dan maid sii jo máhttet jus ležžet veaháge eahpesihkkar. Mii leat vásihan ahte oahppit dájvá liikojit guovttis bargat, danin go dalle ii oro leamen nu «váralaš» sámegeiela hállat go dalle go lea stuorra joavkkus. Dan láhkái sáhtta eanet ohppiid oažžut aktiivvalaččat bargat.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- aktiveret iežaset duogáš máhttu

Háleštehpēt maid oaidnibehtet govás. Ávžžut ohppiid vuoruid mielde muitalit: «*Muital mat leat govás!*» Muhtin oahppit soitet máhttit dušše earjkilsubstantiivvaid, ja earát fas vástidit olles cealkagiin. Oahpaheaddji sáhtá veahkehit ohppiid álkes álgincealkagiin, nu go ovdamearkka dihtii:

Vákkis lea ...

Vuovddis lea ...

Govas lea ...

Govas mon oainnán ...

Áigeguovdilis substantiivvat: *lávvu, goahtesadji, mánná, oahppi, bárdni, nieida, bálggis, geađgi, vággi, johka, várri, gorži, gáisi, vuovdi, muorra, lávka, rovvi, báidi, buvssat, osv.*

Áigeguovdilis cealkagat: *Oahppit leat vákkis. Mánát leat rovi nalde. Leat golbma, ruškes lávu govás. Lávut leat vuovddis. Johka lea alit. Sis leat lávkkat. Meahcceskuvla lea vákkis. Mon oainnán joga, goržži ja alla váriid govás.*

s. 6: Muittátgo?

Ollu sánit dán siiddus leat oahpes sánit oahppái geat leat bargan *Váriin 1, Váikkiin 1* dahje *Vuonain 1*. Makkár sániid máhttet? Oaivil dáinna siidduin lea čájehit oahppái ahte sii jo máhttet mánga daid sániin sámegeallii. Govčča 7. siiddu árkkain čiehkkan dihtii «fasihta», ja divtte ohppiid ovttas čeahkkái bidjat sániid govvosiin.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- aktiveret iežaset duogáš máhttu

s. 7: Mii gearduhit ja oahppat ođđa sániid

Girjji 7. siiddu gávnnat govus sátnelistta daid sániiguin mat leat jurddašuvvon ahte oahppit galget gearduhit ja oahppat *Váikkiin 2* áigodaga barggus. Dát ollislaš oaidnu lea ráhkaduvvon dáinna jurdagiin ahte oahppit álkit galget oaidnit maid sii galget oahppat, ja vai sáhttet geavahit dán siiddu dego «sátnelistan» jus dárbbášit. Sánit leat juhkkon golmma oassefáddán: *gohtte-hatsajis, lávkkas* ja *vákkis*. Heive bures ohppiide addit ruovttu-bihttán hárbhallat dihto sániid dán siiddu. Dás berrejit váhne-mat movttiidahttot hárbhallat ovttas ohppiiguin. Juoge sániid oahppoáigodaga badjel, ja gearddut fas daid dađi mielde go lea dárbu. Buot sánit 7. siiddu gávdnojit sátnebáŋkokoartan.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid ja hárbhallat daguhit

>>>

Geavat sátnebánjkokoarttaid sániid oahpaheamis ja gearddu-heamis. Geaigut ovttá ja ovttá koartta, ja jeara ohppiin: «*Mii dát lea?*» dahje «*Mat dát leat?*» Gearddut sániid moddii jus oahppit eaimáhte daid, ja divtte ohppiid geardduhit du maŋis. Biija koarttaid távvalravdii dan botta go daiguin bargabehtet. Oahpaheaddji ieš mearrida galliin koarttain, ja makkár sátnebánjkoarttain áigubehtet bargat juohke tiimmas. Sánit maid oahppit leat oktasašjoavkkus oahppan, hengejuvvojit seaidnái nugo «*mii máhttit-koarttat*», ja daid sániid maid eai vel máhte, báhcet buntii boahhte tiibmii. Ruovttubihtán boahhte hávvái sáhttet leat dat sánit mat eai leat vel hengejuvvon seaidnái. Oktasaš mihttomearrin jovkui sáhtta leat oažžut buot sátnebánjkokoarttaid seaidnái.

Oahppit lávejit liikot dán lágan sátneoahpahussii, ja buohkat joavkkus sáhttet veahkkálagaid oažžut nu ollu sániid go vejolaš «*mii máhttit*» buntii. Juohke tiimmas bohtet ođđa sánit seaidnái. Geardduhastte ain duos dás koartabuntta amas vajáldahtit.

Jus válljet bargat sátnebánjkokoarttain dán vuogi mielde, de maiddáid besset hárbhallat sámegeiel loguid 20 rádjái. Lohket sihke koarttaid «*mii máhttit*» bunttas, ja dan bunttas maid eai vel albmaláhkái máhte. Oahpaheaddji sáhtta ohppiiguin ovttá njálbmái lohkat, dahje ođđa oahppi diktit geahččalit juohke hávvái. Hállet dan birra gos leat eanemus koarttat seainnis vai távvalravddas.

Sátnebánjkokoarttaid maid sáhtta geavahit doaimmain maid leat namuhan dás vuolábealde:

1. Mon dárbbášan ...

Oahpaheaddji dadjá juoga maid oahppit galget áddet ja viežžat sátnebánjkokoartta seainnis ollašuhhtin dihtii dajaldaga. Oahpaheaddji galgá áinnas rumasgiela geavahit gokko heive, omd. čájehit ahte goalut, gávastit jna. Oahppit sáhttet viežžat ovttá dahje mánga koartta.

Cealkagat ovdamearkan:

- Mun galgagan dola bidjat, ja dárbbášan....(muoraid, riššaid, beassi, árrangedggiid)
- Mun áiggon nohkkat, ja dárbbášan... (lávuv, goađi, nohkkanseahkka, duollji)
- Otne arvá, ja mun dárbbášan... (arvejáhka, stevvelat)
- Mun goalun, ja dárbbášan... (gahpira, fáhcáid, ullobáiddi, ullobuvssaid, leasttuid, skuovaid)
- Mus lea nealgi, ja mun dárbbášan... (niestti, láibbi, šuhkoláda, márfi)
- Mun áiggon viežžat čázi, ja dárbbášan... (báđi, eabbára)
- Mun áiggon murjet, ja dárbbášan... (eabbára, muorječuokkána)

Mii leat válljen bidjat daid áigeovdilis sániid nominatiivii.

>>>

Deháleamos ohppiide dán dásis lea čájehit sátnemáhtolaš-vuođa, ja hárjehallat sániid geavahit cealkagiin. Oahpaheaddji galgá ieš mearridit man ollu áigu kasusgeavaheami deattuhit dás. Jus oahppit orrot láddan dasa, de sáhtá oahpaheaddji guovdilastit rivttes kasusgeavaheami dán hárjehallamis.

2. Viehkandiktáhta

Viehkandikta lágiduvvo sáttaviehkanhámis, ja lea somás diktáhtahápmi. Dat sisdoallá veahá njálmmálaš buktaga, muhto lea gullanáddejuvumi mii mearrida loahppabohtosa. Jus oahpaheaddji pláne bargat sátnebánjkokoarttaiguin báلكkuid mielde, sáhtá viehkandiktáhta čađahuvvot mánngga gearddis fáddááigodaga čađa.

Oahpaheaddji ráhkada nummiraston listta válljejuvvon sániin, ja ovttá nummiraston listta čállinlinjjáiguin masa sániid sáhttet deavdit. Oahpaheaddji juohká ohppiid joavkkuide ja galget leat golbma oahppi juohke joavkkus: ráđđeaddi, sáttáolmmoš ja čáli. Ráđđeaddi ja sáttáolmmoš mannaba goappáge geahčái lanja. Ráđđeaddi oažžu sátnelistta mii lea vuodđun viehkan-diktáhtii, iige galgga dan čájehit sáttáolbmui. Go sáttaviehkan álgá, de álgá sáttáolmmos ráđđeaddi luhtte.

Ráđđeaddi lohká sáttáolbmui vuosttas sáni listtas, gii ferte dárki-lit guldalit. Go sáttáolmmoš dovdá iežas leat gearggus doalvut sáni viidáseappot, de viehkala son čáli lusa ja dadjá sutnje dan sáni njálmmálaččat. Čálii guldala ja čállá sáni iežas listii. Go vuosttas vuorru lea dahkkojuvvon, álgá nubbi vuorru boahte sániin, ja nu joatká doaimmain dassážiigo buot sánit ráđđeaddis leat joavdan čállái. Loahpas buohtastahttojuvvojit čáliid listtat, ja vuoti nammaduvvo áigegeavaheami ja rivttes sániid vuođal. Dás ferte oahpaheaddji árvvoštallat guđe, ja galle boasttu dieđu leat dohkálačča ovdalgo joavku dohkkehuvvo. Ráđđeaddi rolla lea álkimus go son ii dárbbas sániid guldalit. Dan sáhtá geavahit go rollat galget juogaduvvot.

3. Viečča ja čále

Dán doaimmas barget oahppit sátnedieđuiguin, ja ožžot čállin-hárjehusa. Válljejuvvon sátnebánjkokoarttat biddjojiet iešguđet sajiide luohkkálanjas, ja oahppit ožžot dieđu viežžat ovttá koartta, čállit sáni sáme- ja dárogillii nu čábbát go sáhttet iežas čállingirjái, ja das maŋŋil fas doalvut koartta ruovttoluotta «sadjái» ja viežžat ođđa koartta.

4. Sátneoahppankoarttat *Lávkkas* ja *Vákkis*

Barget áinnas sátneoahppankoarttaiguin *Lávkkas* ja *Vákkis* hárjehallan dihtii sániguin. Gávdojit guovtte lágán sátneoahppankoarttat, okta koartaráidu mas leat dušše govat, ja okta koartaráidu mas leat sihke govat ja teksta. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

5. Speala *Vággelabyrinta*

Hárjehala sániid eanet ja spellet *Vággelabyrinta*. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#). Spealu sáhttát áinnas geavahit poastan stášuvdnaoahpahusas.

6. Speala *Vággebingo*

Dán bingo beset oahppit hárhallat eanet sániid 7. siiddus. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

7. Speala *Sátnelistospeallu*

Vai beset eanet hárhallat sániiguin, sáhttet oahppit bargat *Sátnelistaspeallu*. Oahppit beset bargat sihke sátnemáhtolašvuodain ja riektáčállimiin, ja hárhallat cealkagiid ráhkadit. Juohke oahppi dárbaša birccu, liántta ja vástidanárkka, bihttá árkii lassin. Bihttá árka ja vástidanárka gávdno [dáppe](#).

s. 8:

Alfabehta

Henge alfabehta plánšagova ja/dahje bustávagovaid ovdehit/geardduhit bustávid. Čále áinnas távvalii muhtun sániid main leat sámegeilbustávat, ja divtte muhtun ohppiid geahččalit čoaggit daid sániid main leat sámegeilbustávat. Hárjehallet sániid dadjat!

Hállat dan birra ahte sámegeil- ja dárogeilalfabehta eai leat seammalágan. Heive maid bures geardduhit mat vokálat, diftonggat ja konsonánttat leat. Oahppit geat máhttet dárogeilalfabehta sáhttet geahččalit gávdnat makkár bustávat dárogeilalfabehtas *eai* leat, nu ahte fuomášit makkár erenoamáš bustávat sámegeilalfabehtas leat.

Oahppit sáhttet maiddá geahččalit gávdnat makkár bustávat dárogeilalfabehtas leat mat eai gávdno sámegeilalfabehtas. Muhtun bustávat ollosoidnojit seammalágan, muhto daddjojit earáláhkai (nugo: c, o, u). Sámegeilalfabehtas leat 29 bustáva, 23 konsonántta ja 6 vokála. Das leat čieža bustáva mat eai gávdno dárogeilalfabehtas: Áá, Čč, Đđ, Nŋ, Šš, ƦƦ, Žž, ja bustávat Qq, Ww, Xx, Yy, Ææ, Øø, ja Åå fas eai gávdno sámegeilalfabehtas.

Evttohusat joatkkabarguide:

1. Rátkit sániid alfabehtalaččat maŋŋálagaid

Sánit govviduvvon sátnelisttas 7. siiddus eai leat biddjon alfabehtalaččat maŋŋálagaid. Nagodit go oahppit ovttas alfabetiseret sániid juohke oassefáttás? Geavahehket sátnebánko-koarttaid dán bargui! Biddjet koarttaid távvalravdii, dahje gidde daid eará láhkái rivttes ráidun távvalii.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- geardduhit sámi alfabehta ja sámi giellajietnadagaid

>>>

Oassefáttás *Goahtesajis* sáhtta ovdamearkka dihtii rivttes ráidu leat: *báhti – beassi – dolla – geađgi – lávka – muorat – riššat*. Oassefáttás *Lávkkas* leat mánga sáni, danne livččii vejolaš čoavddus leat sirret daid linnjaid mielde. Dát bihtta maid sáhtta leat guoktása bargu dahje joavkobargu. Oahpaheaddji sáhtta ovdamearkka dihtii mánget dán siiddu ohppiide, ja diktit sin čuohppat linnjaid dahje sániid mielde. Das maŋŋá sáhttet oahppit daid alfabetiseret sániid juohke linnjás. Go oahpaheaddji lea dárkkistan ahte sánit leat biddjon rivttes láhkái maŋŋálagaid, sáhttet oahppit loahpas liibmet daid iežaset čállingirjái dahje árkii.

2. Bustávakoarttat

Mii leat ráhkadan bustávakoarttaid sámi alfabehtii, ja daid koarttaid gávnnat [dáppe](#). Dáid koarttaiguin sáhttet oahppit bustávaid hárhjehallat. Sáhttet maiddái geavahit koarttaid «čállit» sániid, ja dalle lea ovdamunni čállit ja lamineret daid, ja ráhkadit mánga bustávakoartačoahkki.

3. Doaškunstoagus

Bustávakoarttaid maid leat ráhkadan sáhtta maiddái geavahit doaškunstoahkosiin. Oahpaheaddji oassálastá ohppiiguin ovtta, ja buohkat galget ritmma doaškut oktan. Ulbmilin lea doaškut čađa sámeielalfabehta, muitit daid maŋŋálagaid, ja máhttit dadjat sámeielbustávaid ja giellajietnadagaid. Oahpaheaddji ja oahppit ožžot koarttaid dušše sámeielbustávaiguin (maiddái u ja o), ja čohkkájit rieggán láhttis bustávaiguin. Bustávakoarttaid gávnnat [dáppe](#). Jus lea smávva joavku, de ožžot muhtimat eanet go dušše ovtta koartta. Lea vuogas jus sámeielalfabehta plánšagovva lea ovddabealde dassáži go oahppit máhttet sámeielalfabehta.

Álggos vuos buohkat doškejit goappašiid gieđain čippiide, dan maŋŋá fas doškot gieđaid. Viidáseappot galget buohkat loktet olgeš bealggi bajábeallái olggiid, ja oktanis dadjat bustáva A. Das maŋŋá fas buohkat doškejit gieđaid čippiide ja doškot, ja oahpaheaddji dadjá bustáva Á go buohkat leat olgeš bealggi lokten bajábeallái olggiid. Oahppi geas lea Á bustáva iežas ovddabealde, joatká B bustávain, dat mearkkaša ahte dat oahppi galgá dadjat makkár bustáva bohtá maŋábealde bustáva Á. Go oahppi lea dadjan bustáva C, de galgá dat oahppi gean ovddabealde lea C joatkit seamma láhkái. Nu doškot buohkat čađa olles stohkosa. Juohke háve go bohtá sámeielbustáva/giellajietnadat, galgá son geas lea dat koarta ovddabealde, dadjat buot bustávaid gitta bohte maŋit sámeielbustáva rádjái. De lea fas nuppi oahppi vuorru. Oahpaheaddji veahkeha dađi mielde go lea dárbu jus oahpis lea váttis muitit daid sámeielbustávaid. Lea buorre ahte sámealfabehta plánša lea ovddabealde dassái go oahppit leat sihkkarit sámealfabehtii.

4. Bustávadovddiidusspeallu

Gávdnojit mángga lágan bustávadovddiidus-/alfabehtaspealu nugo breahhtaspealut daid sámi lágádusain. Daid sáhtta dingot Sámi girjjálašvuodđaguovddázis/Samisk litteratursenteret i Karasjok, dahje njuolggá lágádusain.

5. Lávlut *Alfabehtalávlla*

Mii leat ráhkadan sámi veršuvnna dan dárut alfabehtalávlagis *Twinkle, twinkle, little star*. Alfabehtalávлага gávnnat [dáppe](http://www.barnesanger.no/abc-sangen-alfabetsangen.html). Dán liŋkkas gávnnat fas šuoŋa: <http://www.barnesanger.no/abc-sangen-alfabetsangen.html>

6. Speala *Hangman*

Hangman lea speallu guovtti dahje eanet oasseváldái. Jus lea párraspeallu de dárbašit árkká ja liántta, ja jus olles joavku spellet ovttas, de geavahit távvala. Muhtun oahppi vállje sáni govvasátnelisttas 7. siiddus girjjis, ja dat earát galget geahččalit evttohit bustávid gávdnan dihtii makkár sátni dat lea.

Sátni maid galget árvidit, čállojuvvo sárgáiguin maidda galgá okta bustáva boahit juohke sárgá ala. Go oahppi gii árvida bustáva mii gávdno sánis, čállojuvvo bustáva buot sajiide rivttes sajiide. Jus bustáva mii evttohuvvo ii gávdno sánis, tevdnejuvvo okta rumašoassi harcamurrii. Speallu lea nohkan go oahppi árvida ja čovdá sáni, dahje buot «rumašoasit» heangájit harcamuoras.

Sáhtta leat jierpmálaš čálistit daid bustávid mat leat namahuvvon, mat eai gávdno sánis. Dan láhkái šaddá leat álkit muitit daid bustávid mat leat namahuvvon, nu ahte oahppi/oahppit álo sáhttet evttohit ođđa bustávid.

7. Speala *Sátnebingo*

Juoge ovttá bingo-breahhta juohke oahppái. Oahppit devdet gaskal 9 ja 12 iešguđet sáni iežaset breahhtái, ovttá sáni juohke ruktái. Oahppit galget válljet sániid seammá listtas, omd. govvasátnelisttas 7. siiddus, elliid ja lottiid plánšagovain, dahje eará sátnelisttas maid oahpaheadji ovdagihtii lea válljen. Bingo-breahhtá gávnnat [dáppe](http://www.barnesanger.no/abc-sangen-alfabetsangen.html).

Go breahhtat leat gárvásit devdojuvvon, de sáhtta bingo álgit. Go oahpaheadji dadjá sáni, ovdamearkka dihtii *goahhti*, de oahppit gehččet gávdno go sátni su breahhtas. Jus sátni gávdno, de sárga son ruossa badjel ruvttá. Oahpaheadji dadjá nuppi sáni, ja oahppit fertejit doapmat geahččat leago sis dat sátni ovdalگو oahpaheadji fas ođđa sáni dadjá. Nu joatkibehtet dassázii go muhtun oahppi lea russen buot sániid breahhtas. Son geas ovddimus lea olles breahhta, lea vuoitán.

8. Digitála resurssat

Čujuhusas www.ovttas.no gávnna appaid maiguin sáhtttát hárbhallat alfabehta jus muhtun oahppi dan dárbbáša.

<http://ovttas.no/nb/node/16823>

<http://ovttas.no/nb/node/27113>

<http://ovttas.no/nb/node/27110>

s. 9:

1. Lávkkas

Go oahppit ja váhnemat devdet lávkkas sihke beaivemátkái ja idjadanmátkái meahccái, leat ollu biktasat ja dávvirat mat galget mielde. Mii váldit mielde dávviriid maid sihkarit dárbbášat, ja maiddái eará dinggaid mat leat vuohkkasat meahcis. Lea buorre jus oahppit nu árrat go vejolaš ohppet maid lea dehálaš mielde váldit meahccái. Geavat sátnebánjkokoarttaid ja dat mii čuožžu 7. siiddus doarjjan. Soaita muhtun oahppi máhtttá maiddái eará sániid go daid. Bardde koarttaid távvalravdii, ja divtte ohppiid vuoro mielde viežžat ovttá dahje moadde koartta, ja muitalit maid sii lávejit lávkii coggat.

Háleštehkiet maid mii berret coggat mátkelávkii!

Oahpaheaddji jearrá ná: *Mii dus lea lávkkas?* dahje *Mat dus leat lávkkas?*

Jus orru heivemin, de sáhtttá namahit/geardduhit sámegillii habitiivva. Dán oktavuodas lea habitiiva dat hápmi mii muitala ahte dus lea juoga:

Mus lea – Jeg har (en)

Mus leat – Jeg har (flere)

Gearddut frása dárogillii daid vuosttas háviid go jearat gažaldaga, ja maŋŋá dušše dárbbu mielde.

Oahppit galget vástidit ovttain sániin dahje ná:

Mus lea ...

Lávkkas mus lea/t alit ...

Maŋŋá go ovttas lea geahčadan ovdamearkkaid távvalis, sáhttet oahppit oktonassii bargat čálalaš bihtáin. Heive bures geavahit ivnniid sihke čálalaš ja njálmmálaš bihtáin. Čálalaš bihtá sáhtttá maiddái PC:s bargat. Njálmmálaš bihtáin sáhttet bargat guovttis ja guovttis, dahje smávit joavkkuin.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- geardduhit/oahppat habitiivva birra
- máhttit muitalit mat sus leat lávkkas
- hárbhallat ja áddet ja vástidit álkes gažaldagaid
- čállit álkes cealkagiid sámegillii

1. Lávkkas
I sekkien

Mat dus leat lávkkas? Čále unnimus vihtta sáni.
Hva har du i sekkien? Sáru minne fem end.

Mus lea _____
Mus lea _____
Mus lea _____
Mus leat _____
Mus leat _____

Muitat earáide mat dus leat lávkkas.
Formit de andre elevene hva du har i sekkien.

Mat dus leat lávkkas?
Hva har du i sekkien?

Lávkkas mus leat ...
I sekkien har jeg ...

9

Evttohusat joatkkabarguide:**1. Niesteseahkka**

Oahppit sáhttet stoahkat *Niesteseahka*. Oahppit galget mátkái vuolgit ja galget páhkket niesteseahka. Válddahusa ja koarttaid gávnnat Gáivuona giellasiiddas/Samisk språksenter i Kåfjord' neahttasiiddus oahppoávdnasiid vuolde: <http://www.kafjord.kommune.no/samisk-spraakcenter.2862.no.html>

2. Mu lávka

Oahppit sáhttet sárgut ja ivdnet daid maid áigot váldit mielde iežaset lávkkii. Go sii leat geargan, de sáhttet čájehit tevnnege earáide ja mitalit maid sii leat mielde váldán.

Mus lea/t ...

Lávkkas mus lea/t ...

3. Sátneohppankoarttat *Lávkkas*

Barget áinnas sátnevovddiidankoarttaiguin *Lávkkas* sániid hárhellan dihtii. Sátnevovddiidankoarttat gávdnojit guovtti lágan, okta čoahkki mas leat dušše govat, ja okta čoahkki mas leat sihke govvakoarttat ja teakstakoarttat. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

s. 10:

**Luonddunamahusat
2. Báikenamat**

Mii fuomášuhttit ahte bajilčála *Luonddunamahusat* siiddu álggus lea eret gahččan.

Sáhtta leat jierpmálaš álggahit bihtta dáinna ahte bisánastit *Luonddunamahusa* bajilčállagii. Mii lea luonddunamahus? Čilge sáni sisdoalu ja buvttet ovdamearkkaid. Máhttet go oahppit ovttaga sáni mii mitala luondu hámi birra? Háleštehket dan birra gos oahppit ásset. Soaitá sii ásset muhtun vuovdis dahje lahka goržži, guolbanis dahje vielttis? Ollu sámi báikenamat sisdoallet dávjá luonddunamahusa. Mii leat válljen guhtta luonddunamahusa mat leat dábálačča báikenamain vákkiin: *vággi*, *vuovdi*, *gieddi*, *johka*, *gorži*, *várri*.

2. bihtás lea jurdda ahte oahppit galget čállit sámi báikenamalistta. Bihtta sáhttet ruovttuin bargat jus lea guovlu gos gávdnojit ollu sámi báikenamat. Oahppit sáhttet veahki jearrat váhnemiin, ádjáin, áhkuin dahje earáin geaid dovdet. Skuvllas sáhttet sii ráhkadit oktasaš listta, dahje álkiduvvon kárta iežaset guovllus masa sii čállet daid namaid maid máhttet dahje leat oahppan. Jus orrubehtet guovllus gos eai gávdno dahje lea dušše moadde sámi báikenama, vállje oahpaheaddji báikenamaid maid háliida ahte oahppit galget oahppat. Čilge maid báikenamat mearkkašit. Ovdamearka: *Doaresjohka* lea oktiibiddjon guovtti sánis, *doares* mii lea mearusoassi báikenamas, ja *johka* mii lea váldooassi. Váldoášši báikenamas lea ahte lea *johka*, ja doares mitala ahte johka boahdá doarrás nuppi johkii, doaivumis.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtun guovddáš luonddunamahusaid
- oahppat muhtun báikenamaid lagaš guovllus

2. Báikenamat	
Stednavn	
Sámi báikenamat Gáivuonas Samiške stednavn i Kåfjord	Dovddatgo sámi báikenamaid? Čilge daid. Kan du rosen samiške stednavn? Sámie dáim.
Dávjavággi	_____
Gáivuonvuovdi	_____
Lávgegieddi	_____
Doaresjohka	_____
Gorži	_____
Gavtavárri	_____

>>>

Soaitá oahppit ovddežis máhttet muhtun báikenama. Lea vuogas ahte oahppit besset jurddašit manne ja mo sámi báikenamat lea šaddan. Jus gávdnojit erenoamáš mitalusat mat lea báikenammii čatnon, de áinnas sáhtta daid mitalit ohppiide. Báikkálaš historjját nannejit beroštumi oahppat eanet, ja dalle lea maiddái álkit báikenamaid muitit.

Olmáivákki gilis Gáivuona suokanis lea iežas «riegádan-cuvccas», ja dan gávnnat dás:

<http://sjosamene.nordligefolk.no/fortellinger-sagn-og-myter/evntyret-om-olmmai/>

s. 11: 3. Luonddunamahusat

a)-bihtás gálget oahppit ohcat 6 luonddunamahusa 10. siiddus. Sii merkejit sániid maid gávdnet, ja čállet daid girjái dás olgeš bealde.

Š	Č	O	U	K	L	I	T	G
P	V	H	J	O	H	K	A	I
R	Á	Z	R	Ń	L	Đ	A	E
O	R	C	V	Á	G	G	I	D
I	R	Á	T	O	M	A	Č	D
F	I	E	I	V	Á	Č	Z	I
A	M	D	G	O	R	Ž	I	R
Š	V	U	O	V	D	I	C	Š
Š	O	T	R	Š	E	Ń	Ń	O

b)-bihtás galget ohcat sáme- ja dárocealkagiid mat oktii gullet.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovddat muhtun guovddáš luonddunamahusaid
- lohkat ja áddet álkis cealkagiid

3. Luonddunamahusat
Naturbetegnelser

a) Oza sániid bustávvaovvi siste.
Finn ordene i bokstavene.

Š	Č	O	U	K	L	I	T	G
P	V	H	J	O	H	K	A	I
R	Á	Z	R	Ń	L	Đ	A	E
O	R	C	V	Á	G	G	I	D
I	R	Á	T	O	M	A	Č	D
F	I	E	I	V	Á	Č	Z	I
A	M	D	G	O	R	Ž	I	R
Š	V	U	O	V	D	I	C	Š
Š	O	T	R	Š	E	Ń	Ń	O

Čále sániid.
Skriv ordene.

b) Loga cealkagiid. Guđet cealkagat gullet oktii?
Les setningene. Hvilke setninger hører sammen?

Sávzzat guhtot giettis.	I skogen er det mange trær.
Vuovddis leat ollu muorat.	Vi er i dalen.
Mii murjet vákkis.	Sauene beiter på vollen.
Mii leat vákkis.	Vi plukker bær i dalen.

11

s. 12: 4. Goahtesadji vákkis

a)-bihtás gálget oahppit čatnat oktii sániid siiddu vuolemusas govvosa osiin. Sii galget čállit sániid mat leat linnjaid/njuolaid alde. Go čállinbargguin lea geargan, sáhtta joavku ovtas čada mannat bargguid. Cealkkaálgga hállanbulljarasain ja sánit siiddu vuolimusas sáhttet geavahuvvot hállanálgga:

Goahtesajis lea lávka.

Goahtesajis leat skuovat, niesti ja dolla.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čatnat oktii sáni ja gova
- čállit álkis sániid sámeillii
- máhttít mitalit mat gávdnojit goahtesajis

Eará cealkkaálgagat:*Govas lea ...**Mon oainnán ...**Bártnis/nieiddas lea ...*

Soaitá oahppit máhttet eanet sániid go dat mat gávdnojit bovssas dán siiddus. Movttidahte ohppiid geavahit ivnniid ságastallamis.

Bártnis leat ruškes skuovat ja rukses báidi.

Suojus sajis skuvlaáiddi siste lea ceggejuvvon «gapahuk» namma-saš goavdi. Dása leat oahpaheaddjit ja oahppit ovttas ráhkadan čiežageađgeuvnna lahka dollasaji. Sihke dollasadji ja čiežageađgeuvdna geavahuvvo ollu go borramuša galget olgun ráhkadit. Boahhte prošeakta lea ráhkadit vuoššanrokki seamma guvlui.

Liŋkkas vuolábealde gávnnat válddahusa mo vuoššanrokki galgá ráhkadit. Dáppe gávnnat vuogi mo ráhkadit lábbáčoarbbeali, luosa/dápmoha, vuoncábierrgu dahje buđehiid rokkis: https://www.naturesekken.no/c1187998/forsok/vis.html?tid=1234129&within_tid=1188274

Oahpaheaddjibagadusas gávdnojit mánja ráhkadanneavvaga, nugo ovdamearkka dihtii *mátkemális*, *váffelgáhkut*, *bánno-gáhkkožat*, *risenbuvru*, *njuoccogáhkut*, *hávvarbuvru* ja *stálsokta*, mat veahá heivehemiin/áلكidemiin maddái sáhttet daid nuoramus ohppiide geavahuvvot. Naba ovdamearkka dihtii duppaltiimma geavahit ráhkadit muorjemeasttu dahje stáluvccca ja váffeliid? Dahje ráhkadit njuoccogáhkuid dola badjel maid oahppit ieža leat cahkkehan?

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Sátneoahppankoarttat *Vákkis* ja *Lávkkas***

Barget áinnas sátneoahppankoarttaiguin *Vákkis* dahje *Lávkkas* hárbhallama dihtii eanet sániiguin. Sátneoahppankoarttat gávdnojit guovtti hámis, okta koartačoahkki dušše govaiguin, ja okta koartačoahkki mas leat sihke govat ja teaksta. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

2. Buđaldanspeallobircu

Oahppit galget bargat lassibihtáin maid mii leat gohčodan *Buđaldanspeallobircu*. Bihtá sáhtá geavahuvvot iešguđet láhkai iešguđet fáttáin *Vákkiin* oasis. Buđaldanspeallobircu ja geavahanevttohus gávdno [dáppe](#).

3. Speala *Vággebíngo*

Divtte ohppiid speallat *Vággebíngo*, mii lea buorre vuohki sániid oahppat. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

4. Speala *Vággelabyrinth*

Speallat *Vággelabyrinth* lea buorre doaibma eambbo hárhallat sániid. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

5. Civzzakoarttat *Meahcceskuvllas*

Civzzakoarttat *Meahcceskuvllas* leat ávkkálačča hárhallandihtii sániid. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit sáhttet merket rivttes sániid civzanasaguin, dahje tuššain maid sáhtta eret sihkkut. Don gávnnat civzzakoarttaid [dáppe](#).

6. Dajaldatbuđaldat *Meahcceskuvllas*

Mii leat ráhkadan dajaldatbuđaldaga maiguin oahppit sáhttet buđaldit dan botta go vurdet, oassi stašuvdnoahpahusas, dahje go oahppit ieža galget válljet doaimmaid. Fáddá lea meahcceskuvla, ja measta buot sánit illustrerejuvvon sátnelisttas s. 7 i heftet er tatt med. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

► b) Loga ja ivdne

Oahppit galget ivdnet goahtesaji bagadusa mielde. Gearddut sániid sátnebájkokoarttain dán fáddái, ja áinnas maiddái biktasiid ja ivnniid, ovdal go oahppit álget bargat. Jus lea dilli de sáhtta čadáhít moadde oanehis njálmmálaš hárhallama dán bargobihttaí.

Evttohusat joatkkabarguide:

1. Gažaldagat ja vástádušat

Geardduhit/oahppat jearransáni gos. Oahppit galget jearrat nubbi nuppis *Gos lea ruoná lávvu? Gos lea čáhpes tealtá? Gos leat ruoná muorat?* jna. Čále áinnas gažaldagaid távvalii. Oahppit čujuhit vástádusa govas, ja sáhttet lonuhaddat jearrat ja vástidit.

2. Mital!

Oahppit leat ivdnen biktasiid govas iežaset dáhttu mielde. Sii sáhttet mitalit nubbi nubbaí makkár ivnnit leat dáid iešguhtetgis govas.

Sus lea alit gahpir, ruoná báidi ja...

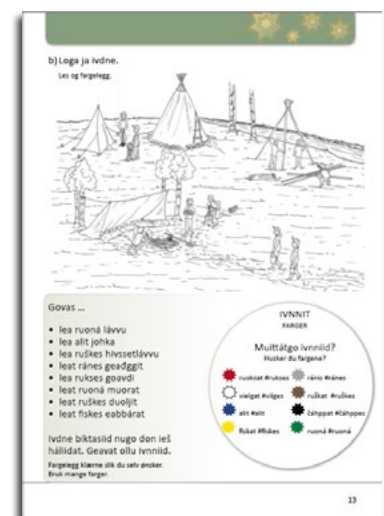
Oahppit lonuhalle muitaleamis.

3. Civzzakoarttat *Ivnnit*

Civzzakoarttat *Ivnnit* leat ávkkálačča hárhallandihtii ivnniid. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit sáhttet merket rivttes sániid civzanasaguin, dahje tuššain maid sáhtta eret sihkkut. Don gávnnat civzzakoarttaid [dáppe](#).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet álkes bagadusaid
- geardduhit ivnniid
- geavahit ivdnenamaid go háleštehpit biktasiid birra

4. Dajaldatbuđaldat Ivnnit

Mii leat ráhkadan dajaldatbuđaldaga maiguin oahppit sáhttet buđaldit dan botta go vurdet, oassi stašuvnaoahpahusas, dahje go oahppit ieža galget välljet doaimmaid. Fáddá lea ivnnit, ja measta buot sánit illustrerejuvvon sátnelisttas s. 7 leat váldon mielde, lassin vel muhtin eallit ja lottit. Vuohkečilgehusa gávnnot [dáppe](#).

s. 14: 5. Guhtemuš cealkka lea riektá?

Oahpaheaddji ferte veardidit ahte heivego dáinna bargobihtáin bargat okto vai páras.

Oahppit galget bidjat oktii cealkagiid ja govaid. Oahppit eai dárbaš áddet olles sámegeiel cealkaga gávdnan dihtii makkár teaksta ja govva leat oktii gullevaččat, lea doarvá ahte máhttet muhtin sániid ja dajaldagaid mainna sii ovdal leat bargan. Geahčadehpet bargobihtá searválagaid. Maid mearkašit cealkagat juohke oassebargobihtás, ja makkár govat heivejit dása?

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- hárrjehallat lohkan ipmárdusa
- lohkat ja áddet álkes cealkagiid
- gávdnat teavstta ja gova mat heivejit oktii

s. 15-17: Meahcceskuvla vákkis

Meahcceskuvllas vákkis lohkanbihtás lea golbma váttisvuoda-ceahkki/dási, muhto váldosisdoallu lea seamma. Evttohat ahte searválagaid geahčadehpet ruoná teaksta oasi. Dalle sáhttet oahppit, ovttrasáđiid oahpaheaddjin, välljet dási (ivdnokoda) teavsttas maid galget okto lohkat. Go geahčadehpet teavstta oktasaččat, de sáhtta geavahit muhtin sátnebánjkokoarttaid mat govvejit dehálaš sániid teavsttas.

Ruoná teaksta lea álkes teaksta maid eatnašat nagodit lohkat ja áddet almmá veahkki haga. Alit teaksta lea vehá váddásat. Fiskes teaksta lea oavvilduvvon fágalaš nana ohppiide. Ávččut ohppiid viššalit geavahit sátnelisttu teavsttaide.

Jus čađahehpet stašuvnaoahpahusa, de sáhtta bargun leat lohkanbihtát muhtin stašuvnnas. Ovttas čállinbargobihtáiguin girjjis, PC:s dahje čállingirjjis, sátneoahppankoarttaiguin, dajaldatbuđaldagaiguin, civzzakoarttaiguin ja spealuiguin, de lea buorit vejolašvuodat čađahit mánggabelálaš ja bures lihko-stuvvon sámegeieldiimmuid.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- lohkat ja áddet teavstta fáttá birra

s. 18: 6. Lohkan ja čállin

Dát bargobihtá leat juohkán golmma oassái, ja heive dán golmma iešguđetlágan dássái *Meahcceskuvla vákkis* lohkanbihtái.

Oahppit geain leat ruoná teakstan dássin sáhttet bargat bargobihtáid 1-4. Oahppit geain leat alit ja fiskes teaksta dássin sáhttet bargat bargobihtáid 5-7, ja oahppit geain lea fiskes teaksta bargat bargobihtáid 8-10. Dáid bargobihtáid sáhtta maid vástidit PC:s.

Čoavddus:

1. *Mii leat meahcceskuvllas vákkis.*
2. *Mis lea eappir mielde.*
3. *Mon liikon murjet, Kristoffer dadjá.*
4. *Mmmmmmm, jonat leat maid njálgát, Ole dadjá.*
5. *Lea čakča.*
6. *Goahtesadji lea vuovddis.*
7. *Oahppit ceggot lávuidd ja bidjet dola.*
8. *Mii ceaggut lávuidd ja bidjat dola.*
9. *Lea suohtas.*
10. *Oahpaheaddji ráhkada njuocogáhkuid.*

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- iskat sátnemáhtolašvuoda
- hárjehallat lohkaipmárdusa

s. 19: Meahcceskuvla vákkis

Dát lea álkidahtton govvareportáša meahcceskuvllas vákkis. Dát leat vuogas álgun háleštit maid leat vásihan meahcceskuvllas/fáddábeivviin. Háleštehpit maid lehpit bargan meahcceskuvllas, makkár sámegeiel sániid ja dajahusaid leat oahppan, ja makkár dilálašvuodain dáid sáhtta geavahit. Govvareportáša sáhtta maddái geavahit minsttarin jus muhtin oahppit galget bargat bargobihtá 28.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- oassálastit álkes ságastallamis meahcceskuvlla birra
- lohkat ja áddet álkes cealkagiid

s. 20: Eallit vákkis

Háleštehpēt makkár eallit gávdnojit vákkis. Oahppit soitet máhttit juo muhtin sámegeiel namaid? Ovdanbuvtte eelliidplánšša ohppiide, soitet sii dovdet dáid juo *Váikkiin 1* girjjis. Geardduhit/ oahpásmahttit eelliide ja sámegeiel namaide. Daja jitnosit eelliid-namaid ohppiide, ja sii galget geardduhit dáid. Makkár eelliid leat sii oaidnán? Makkár eará eallit gávdnojit vákkis? Makkár ivnnit leat eelliin? Dás heivege bures bájuhit ealli- ja loddejenaid maid oahppit máhttet.

Dán girjjis leat geavahan báikkálaš suopmana *bjørn*-sánis, ja dat lea *bierdna*. *Guovža* lea eará namma dan eallis. Makkár sáni geavahepēt din guovllus? Dás heive bures háleštit suopman-erohusaid birra Sámis.

Háleštehpēt makkár ivnnit eelliin leat govás. Oahppit sáhttet geavahti ivdneplánššaid veahkkin, dát gávdno [dáppe](#).

Evttohusat joatkkabarguide:**1. Áddestallangilvu**

Oahppit sáhttet čađahit áddestallangilvvu hárjehallan dihtii eelliidnamaid. Muhtin oahppi dahkaluddá ealli mii lea plánššas, almmá mitalit guđemuš. Oahpaheaddji berre diehtit makkár ealli oahppi lea válljen, vai sáhtta veahkehit jus lea dárbu. Eará oahppit galget geahččalit árvidit makkár ealli son áddestallá, ja sii fertejit vástidit sámegeilli: «*Don leat ...*» Son gii árvida riehta, sáhtta leat boahhte gii beassá áddestallat. Oahpaheaddji sáhtta vejolaččat stivret gii galgá áddestallat, vai buohkat geat háliidit besset geahččalit.

2. Savkalanstoagus

Oahppit čužžot rieggás. Muhtun oahppi geassá ovttá koartta. Sátneoahppankoarttat *Eallit vákkis* sáhtta geavahuvvot geassinkoartan. Jus govva lea ovdamearkka dihtii sáhpánis, de galgá oahppi savkalit nuppi oahppái gii lea su olgeš bealde: «*Mon lean sáhpán*», ja boahhte fas savkala earái su olgešbealde. Nie galgá juohke oahppi savkalit nubbái dassáži go sáhka lea joavdan birra. Maŋimuš oahppi galgá dadjat jitnosit dan mii su bealljái savkaluvvui. Dasto galgá muhtun eará oahppit geassit ovttá koartta. Jos leat hui ollu oahppit joavkkus de sáhtta juohkit joavkku guovtti jovkui. Dán savkalanstohkosii hárjehallet oahppit guldalit, áddet ja mitalit álkes dieđuid.

Dán stohkosa sáhtta maid stoahkat olgun. Sátneoahppankoarttaid *Lottit vákkis* sáhtta dalle geavahit gaikunkoartan.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- máhttit sámegeiel nama *ealli*
- oahppat sámegeiel namaid eelliin vákkis

3. Lávlunstoagus

Vuogas doaimman lea lávlut *Bierdna nohká*, ja jus lea áigi eambo go dušše ovttá lávlunvurru, de heive bures stoahkat maiddá dán lávlagii. Oahppit čužžot rieggás su birra gii galgá leat guovža ja veallá láhttis ja oadđá. Go leat geargan lávlumis, čuoččasta oahppi/guovža ja rogáda, ja seammás galgá dohpet muhtima. Son gii válddahallá, sáhtá leat guovžan boahhte vuoru go lávlubehtet fas ođđasit.

4. Viehkandiktáhtta

Viehkandiktáhtta heive bures aktivitehtan oahppan dihtii elliid- ja lottiidnamaid. Dán birra gávnnat eanet siidu 13:s dán bagadusas.

5. Sárgut ja ivdnet

Oahppit sáhttet válljet ovttá dahje eanet elliid/lottiid maid sii tevdnejit ja ivdnejit. Sii geat čállit máhttet, čállet sámegiellamaid eallái/loddái gova vuolábeallai. Henge tevnega seaidnái.

6. Mon lean, don leat, son lea

Ulbmil dáinna hárbhusain lea oahppan dihtii nu ollu elliidnamaid go vejolaš, ja seammás hárbhallat *mon lean, don leat* ja *son lea*. Oahppit ožžot juohkehaš lihpu mas lea ealli namma, govva eallis mii gávdno elliidplánššas, dahje muhtin sátnoahppankoarttain mas leat elliin govat. Ovdal go álgibehtet dáinna bargobihtáin, ferte juohke oahppi vuos máhttit nama iežas eallis.

Oahppit čohkkájit rieggás, ja dollet gova badjin vai juohkehaš oaidná. Oahppi gii álgá, čujuha alldes ja muitala makkár ealli son lea, ja galgá dasto čujuhit oahppái su olgeš bealde ja muitalit makkár ealli son lea. Ovdamearkka dihtii: «*Mon lean bierdna. Don leat ealga*». Boahhte oahppi čujuha oahppái gii álggii, ja dadjá: «*Son lea bierdna*», čujuha fas alldes ja dadjá: «*Mon lean ealga*», ja čujuha loahpas boahhte oahppái ja dadjá: «*Don leat ...*» Dasto lea eará oahppi vuorru joatkit seammaláhkai, ja oahpaheaddji lea veahkin dárbbu mielde. Aktivitehta joatká dassái go buot oahppit rieggás leat beassan muitalit. Dáinna vugiin fertejit buohkat oahppat unnimus golbma ealli nama ja golbma pronomena, ja semmas hárbhallat vuđolas vearbasojaheami.

Molssaevttolaččat sáhtte lasihit dán hárbhusii, mađi guhkelii boahttá dađi eanet elliidnamaid ferte muitit. Vuosttas oahppi ferte muitit guokte nama, nubbi fas golbma, boahhte ferte muitit njeallje jna. Maŋnemuš oahppi ferte muitit buot elliidnamaid. Dát lea giellahárbhus maid sáhtá olgon maid čađahit. Oahpaheaddji ferte muitit váldit mielde laminerejuvvon elliidgovaid meahcceskuvllabeivviide.

>>>

7. Geahččat filmma elliid birra vuovddis

Geahča oanehis filmma guovžža birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65013315/02-10-2015>

Geahča oanehis filmma ealgga birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65013015/20-03-2015>

Geahča oanehis filmma sáhppána birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65013415/16-10-2015>

s. 21: 7. Eallit vákkis

Dán bargobihtás galget oahppit čatnat sáni ja gova oktii. *Elliid-*plánšša nuppi siiddus lea veahkkin.

Evttohusat joatkkabarguide:**1. Lávlla *Meahccemátki***

Oahppit sáhttet lávlut *Meahccemátki* gos leat ollu elliid ja lottiid namat. Lávlla gávdno lávllagirjjiis *Šuoŋaid šaldi* (Liv Tone Boine, *Šuoŋaid šaldi. Lávllagirji mánáide*, Davvi girji 2008). Girji lea bienalaš ja čábbát illustrerejuvvon. Girji heive bures háleštit lottiid ja elliid birra vuovddis. Makkár elliid ja lottiid gávdnet oahppit govas? Dáidet oahppit ieža sárgut dán lávlagii?

2. Sátneohppankoarttat *Eallit vákkis*

Barget áinnas sátneohppankoarttaid *Eallit vákkis* hárhjhallat eambo elliidnamaid. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#). Sátneohppankoarttat gávdnojit guovtti veršuvnnas, okta mas leat dušše govat, na nubbi mas leat sihke govat ja teakstakoarttat.

3. Oza elliid

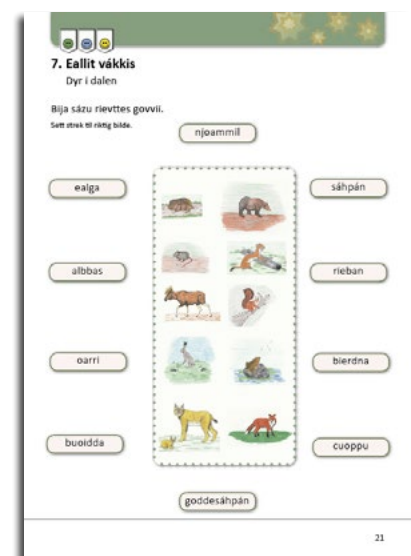
Dán lassibihtás besset oahppit bargat ivnniiguin, elliiguin ja loguiguin. Sii galget ivdnet bagadusa mielde, hárhjhallat jorgalit cealkagiid, čállit cealkagiid ja muitalit gova birra. Bargobihtá gávnnat [dáppe](#).

4. Civzakoarttat *Eallit vákkis*

Civzakoarttat *Eallit vákkis* leat vuohkkasat go galget sániid hárhjhallat. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit merkejit rivttes sániid civzaniin, dahje tuššain maid sáhtta sihkut. Gávnnat civzakoarttaid [dáppe](#).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- máhttit elliidnamaid mat gávdnojit vákkis
- lohkat oanehis sániid
- čatnat sáni ja gova oktii

5. Cealkkabuđaldat *Meahcceskuvllas*

Mii leat ráhkadan cealkkabuđaldaga maiguin oahppit sáhttet buđaldit dan botta go vurdet, oassi stašuvnaoahpahusas, dahje go oahppit ieža galget válljet doaimmaid. Fáddá lea meahcceskuvla, ja oahppit gávdnet ollu sániid ja fráasaid mainna juo leat bargan girjjis. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

s. 22: 8. Árvádusat

Dán bargobihtás galget oahppit lohkat cealkagiid ja čoavdit árvádusaid. *Vuosttaš – første* ja *manimus – siste* berre introduseret/geardduhit ovdal go oahppit álget bargobihtáin. Illustrašuvnnat olgeš bealde cavgilit mii čoavddus lea. Illustrašuvnnat eai leat seamma ortnegis go teavsttat, nu ahte cavgilat ahte oahppit lihccot illustrašuvnnaid ovttaid mielde dan bokte ahte russejit dáid dahje bargobihtáloguin merkejit, vai lea álkit árvádusa čoavdit mii vásihuvvo «váltisin».

Dán bargobihtá sáhtá okto, páras dahje joavkkus bargat.

Čoavddus:

1. rieban
2. albbas
3. sáhpán
4. bierdna
5. ealga
6. njoammil
7. oarri

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- lohkat ja áddet cealkagiid sáme-gillii
- čoavdit árvádusaid

s. 23: Lávlla *Mon bálgáid vázzen vuovddis*

Dát lávlla čuovvu dán šuoŋa *Jeg gikk en tur på stien*, mii dábá-laččat lea oahpes lávlla ohppiide. Loga teavstta ohppiide, ja čilge man birra lávlla lea ovdal go lávlubehtet.

Lávlla lea vuogas oahpásmuvvan boahhte fáddái mii lea *Lottit vakkis*.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- guldalit ja oassálastit lávlumis

s. 24: Lottit vákkis

Háleštehpet makkár lottit vákkis gávdnojit. Soaitimis máhttet juo muhtin oahppit sámegeiel loddenamaid? Gearddut/ovdanbuvtte loddeplánšša ohppiide. Makkár eará lottiid gávdnat vákkis? Makkár ivnnit leat lottiin? Dás sáhttet oahppit geavahit ivdneplánšša veahkkin, dat gávdno [dáppe](#).

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Badjel, vuolde ja gaskkas**

Buorre njálmmálaš bargobihtá dán siidui lea hárjehallat *badjel*, *vuolde* ja *gaskkas*:

Gos lea giehka?

Giehka lea guikkuha vuolde.

Giehka lea rástá badjel.

Gos lea skire?

Skire lea rievssaha ja giega gaskkas.

Skire lea ...

2. Ortnetlogut

Jus ohppiidjoavku lea gearggus dása, de sáhttát váldit atnui ortnetloguid dán bargobihtái. Oahpat ortnetloguid 8 rádjai, ja čále ovdamearkkaid távvalii. Jeara dasto ohppiin gos eallit leat. Oahppit sáhttet vástidit frásaiguin nugo *vuosttaš govas*, *nubbi govas*, dahje olles cealkagiiguin:

Garjá lea vuosttaš govas.

Skuolfi lea nubbi govas.

Guikkut lea goalmmát govas.

3. Sátneoahppankoarttat *Lottit vákkis*

Barget áinnas sátneoahppankoarttaiguin *Lottit vákkis* hárjehallan dihtii eambo sániid. Sátneoahppankoarttat gávdnojit guovtti veršuvnnas, okta mas leat dušše govat, na nubbi mas leat sihke govat ja teakstakoarttat. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

5. Speallat *Ealle- ja loddebingo*

Divtte ohppiid speallat *Ealle- ja loddebingo* dát lea vuogas doaimma oahppat eanet loddenamaid, seammas maiddái geardduhit elliidnamaid vákkis. Vuohkečilgehusa gávnna [dáppe](#).

6. Civzakoarttat *Lottit vákkis*

Civzakoarttat *Lottit vákkis* leat vuohkkasat go galget loddenamaid hárjehallat. Čálit ja laminere koarttaid. Oahppit merkejit rivttes sániid civzzaniin, dahje tuššain maid sáhttá sihku. Gávnna civzakoarttaid [dáppe](#).

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sámegeielnamahusa *loddi*
- oahppat sámegeiel loddenamaid mat gávdnojit vákkis

s. 25: 9. Lottit vákkis

Dán bargobihtás galget oahppit gávdnat loddenamaid sihke sámegillii- ja dárogillii. Dás maid sáhttet hárbhallat ortnetloguid ja postposišuvnnaid *badjel*, *gaskkas* ja *vuolde*. Geahča siidu 28 oahpaheaddjibagadusas.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdat lottiid mat ellet vákkiin
- máhttit čállit sámegiel sániid

s. 26: 10. Eallit ja lottit vákkis

Dán bargobihtás galget oahppit sárgut ja ivdnet golbma gova elliin ja golbma gova lottiin mat ellet vákkiin. Sii galget čállit sihke sámegiel ja dárogiel namaid daidda. Veahkkin riektá-čállimii sáhttet geavahit elliidplánšša mii lea siidu 20 ja lottiidplánšša mii lea s. 24.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- sárgut elliid ja lottiid
- máhttit čállit elliid- ja lottiid sámegiel namaid

s. 27: 11. Duohta vai gielis

Dán bargobihtás leat logi čuoččuhusa. Muhtin čuoččuhusat leat riektá muhtin ges boastut. Oahppit galget gávnnahit mat leat riektá ja mat leat boastut, dan vuodul maid ovdal leat oahppan. Gihppagis gávdno veahkki gávdnat rivttes vástádusa dáidda, elliidplánššas s. 20 ja lottiidplánššas s. 24.

Čoavddus:

	Duohta	Gielis
<i>Rieban</i> betyr rev.	X	
<i>Bierdna</i> betyr ulv.		X
<i>Geatki</i> betyr jerv.	X	
<i>Sáhpán</i> betyr lemen.		X
<i>Ealga</i> betyr rein.		X
<i>Skuolfi</i> betyr ugle.	X	
<i>Garjá</i> betyr spurv.		X
<i>Buoidegaccet</i> betyr ravn.		X
<i>Rásttis</i> betyr trost.	X	
<i>Giehka</i> betyr gjøk.	X	

Geahčadehket vástádusaid ovtta manjá go oahppit leat bargan iehčanassii. Háleštehket daid čuoččuhusaid birra mat eai leat riektá ja gávnnahehket mii lea rivttes vástádus juohke čuoččuhussii.

Oahpaheaddji sáhtta ráhkadit *duohta* vai *gielis* bargobihtta mat heivejit guđege lohkanbihtta ja oassefáddái. Oahpaheaddji lohka čuoččuhusaid jitnosit ja oahppit guldalit ja geahččalit gávnnahit leatgo čuoččuhusat riektá vai boastut. Dan sadjá go čállit vástádusaid de sáhtta oahppit darvehit civzaga vástáduskortii rivttes vástádusa buohta. Oahppit sáhttet bargat oktagaslaččat dahje guovttis ja guovttis. Juohke oahppis dahje joavkkus lea goappátge vástáduskoarta . Vástáduskoarta gávdno dáppe. Čállit vástáduskoartaid rivttes meari mielde, áinnas assás báhpárii ja laminere daid ovdal go váldibehtet atnui daid.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geardduhit ja oahppat čatnat sániid fáddái
- čájehit ahte máhtte sániid

s. 28: 12. Muorat

Mii leat válljen njeallje muora maid oahppit galget dovdaoah-
tit, muhto sáhttet gal ain eanet oahppat. *Muorraplánša* sáhtta
leat buorre veahkkin dasa.

Geahčat govaid dán siiddus: Guđe jahkodagaid navdet oahppit
govain leat? Máhttet go namahusaid buot gávccii jahkodagain mat
leat sámis? Mii lea *kongle* (bihcebáhce) ja *løv* (lasta) sámegillii.
Hálešteket dan birra mat muoraid leat skuvlašiljus ja oahppi
lagasbirrasis. Gávdnojitgo seamma ollu ja seammá lágan muorra-
šlájaid miehtá Norgga dahje miehtá sámi? Manne? Manne ii?

Evttohusat joatkkabargguide:

1. Čakčagovva

Ráhkadit šaddočájáhusa sáhtta leat ádjás bargu, dan sadjái
sáhtta ohppiid váldit skuvlašilljui dahje meahccái lasttaid
čoaggit iešguđetgelágan muorain. Geavat ovttá dahje guokte
skuvladiimmu lasttaid čoaggit, muoraid geahčadit ja oahpa-
hallat daid sámegiel ja dárogiel doahpagiid. Manjá galgá
juohke oahppi ráhkadit lastagova. Muite govvadahkki nama
čállit govvi ja de lamineret govaid ja henget jogo luohkká-
lanjaseaidná dahje skuvlafeaskárii.

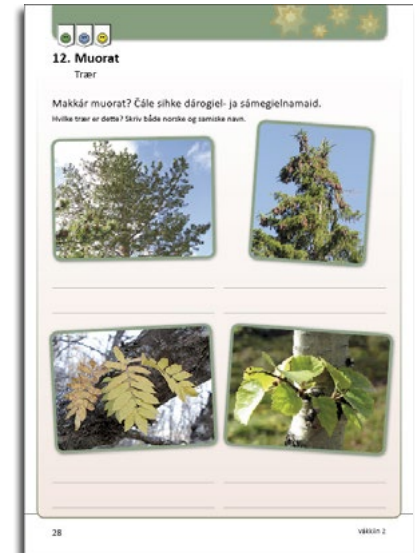
2. Gilvve muora

Sámegieljoavku sáhtta ieš dahje ovttas olles luohkain gilvit
muora man šaddama galget čuovvut mángga jagi badjel,
áinnas dassáži go gerget 7. ceahkis dahje jo 10. ceahkis.
Oahppit sáhttet omd mihtidit muora juohke giđa ja juohke
čavčča (allodaga ja gassodaga). Sii sáhttet govvet muora
golbmii njelljii jahkái (dálvit, giđđat, geassit ja čakčat).
Dieđut maid oahppit čállet dán muora birra berrejit čohkke-
juvvot ovttá sadjái vai lea álki dieđuid gávdnat jagis jahkái.
Jos oahpaheaddji lea čeahppi vurkkodit dieđuid de besset
oahppit čuovvut muora šaddama jagis jahkái. Muite merket
dieđuid ja govaid dáhtoniin ja jahkeloguin. Dát fágarasttil-
deaddji bargu lea vuodđun olu máhtolašvuhtii, olu gažalda-
gaide ja vástádusaide, sátnoahppamii ja dađistaga maid
ságastallamii. Muite juohke jagi govvet ohppiid muora
bálddas.

Molssaeaktu muora gilvimii: Álgge čuovvut muhtun muora
das lahkosis ja čuovo dan jahkodatjoru.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sámegielnamaid muoraide
- oahppat/geardduhit sámegiel sáni *muorra*

3. Ráhkát nammašiltta

Oahppit ráhkadit nammašilttaid maid hengot muoraide mat leat skuvlašiljus. Nammašilttat šaddet hui čábbát joas oahppit ráhkadit daid assás ivdnebháhpáris. Oahppit čállet sámegiell doahpagiid šilttaide ja sárgot dasa govaid dahje liibmejit lasttaid mat gullet murrii. Laminere šilttaid ja henge muoraide vai eará oahppit ge oidnet daid.

s. 29:

Muorjjit

Murjen lea dehálaš doaibma fáddá- dahje olgobeivviid oktavuođas. Oahppit galget váldit mielde gievnážiid dahje juoga man sisa murjet. Maŋná sáhttet ráhkadit muorjemeastu maid sáhttet borret láibevejahasaid dahje gáhkkožiid alde.

Dábálamos muorjjit leat bidjon muorjeplánšii. Dan gávnnat [dáppe](#). Mii leat válljen plánšii bidjat eanamuorjji maddái dasgo dat lea oalle dábálaš šaddu šaddogárdiin, ollugat gilvet daid ná davvin. Háleštehket makkár murjiide oahppit liikojit ja makkár muorjjit gávdnojit vákkiin. Soaitá ahte muhtun oahppit lávejit murjet? Geaiguin lávejit murjet? Dán oktavuođas heivege geardduhit bearaš- ja fuolkenamahusaid maid. Makkár murjjiid čogget? Lea dehálaš ahte ságastallan lea ohppiid dásis.

Oahpat ohppiide sániid: *murjet* ja *čoaggit murjjiid*.

Lávetgo murjet?

Liikotgo čoaggit murjiid/sarridiid?

Jos jonaid dahje sarridii murjebehtet skuvlaáiggis de lea somá jos sáhttibehtet fierrut stálosovtta/ sarritsovtta ja báistit váffeliid, dahje ráhkadit muorjemeastu váffeliidda. Ráhkadanneava lea [dáppe](#). Geahčadehket ráhkadanneavvaga ovttas ovdalge álgi-behtet. Sáhtta leat váttis áddet daid veahki ja heiveheami haga. Hástal ohppiid ráhkadanneavvaga guorahallat. Guđe sániid dovdet? Maid jáhkket dat eará sánit mearkašit? Gávdnojitgo seamma sánit goappašiid ráhkadanneavvagiin?

Dan botta go dii ráhkadehpet biepmu, lámčibehtet beavddi, čorgebehtet ja bassabehtet lihtiid de sáhttibehtet geardduhit borramuš- ja gievkansániid. Sáhttibehtet maid galmmihit murjjiid ja maŋná daiguin ráhkadit meastu dahje stálosovtta ja váffeliid, omd. dalle go *biepmu* lea fáddán.

Lávlot Muorjemeahcci

Oahppit sáhttet lávlut *Muorjemeahcci*, lávlaga, dat sisdoallá sániid ja dajaldagaid mat gullet muorjefáddái. Lávlla lea *Šuoŋaid šaldi* (Boine, Liv Tone: *Šuoŋaid šaldi*. Lávlagirji mánáide. Davvi Girji 2008), Das leat čáppa govat. Dáidet oahppit sáhttit ieža sárgut gova dán lávlagii?

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat/geardduhit sámegiell-namaid iešguđetlágan muorje-šlájain
- oahppat/geardduhit sámegiell-nama *bær*

s. 30: 13. Vákkis

Dán bargobihtás galget oahppit sániid ja govaid bidjat oktii. Sii galget čállit rivttes sáni sázu ala.

Heive bures geardduhit sámegeiel bustávaidd ja diftonggaid. Oza sámi giellajienaid sániin. Sárggas alit sárgá sámegeiel bustávaidd/ giellajienaid vuollái ja rukses sárgá diftonggaid vuollái.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- gávdnat sáni ja gova mat heiveba oktii
- lohkat ja čállit sámegeielsániid
- dovdat sámegeiel bustávaidd ja diftonggaid

**s. 31: 14. Muorjjit
15. Muorat ja muorjjit**

Dán siiddus jotket oahppit bargamin muorje- ja muorrafáttáin. 14. bargobihtás galget dovdat murjiid ja čállit daid doahpágiid. 15. bargobihtás galget sárgut govaid muorain ja murjjiin ja ivdnet daid. Daid sámegeiel doahpágiid gal čállit sázu ala.

Jos ohppiin lea dan mađi čehppodat de sáhhtá dihtorii bidjat čállinbargobihtá. Lea vuogas dán dahkan vai oahppit besset hárjehallat sámegeiel boallobeavddi geavaheami ja sámegeillii hárjehallat cealkagiid čállit. Oahppit sáhhtet čállit makkár muorjjit ja muorat skuvlašiljus ja vákkis gávdnojit, makkár murjjiide sii liikojit/eai liiko, makkár murjjiid sii čogget/borret jna. Čále ohppiide cealkka álgui omd:

Vákkis leat ...

Skuvlašiljus leat ...

Mon liikon ...

Mon láven murjet/čoaggit murjjiid/borrat/ráhkadit ... jna.

Mon in liiko ...

Mon in láve ...

Mon boran ...

Oahppit soitet ieža maid hutkat cealkagiid.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čájehit sátnemáhtolašvuhtii
- čállit sániid ja cealkagiid sámegeillii
- geavahit digitála reaidduid iežat giellaohppui

s. 32: Eallit dálus

Háleštehket das mat eelliid gávdnojit dálus. Oahppit soitet dovdat muhtun eelliid sámegeillii? Čájet eelliidplánša ohppiide, sii várra dovdet dan ovddežis, *Vákkiin 1* girjjis. Gearddut maid eelliid gohčodit sámegeillii. Daja jitnosit ja dáhto ohppiid geardduhit jitnosit. Guđe eelliid leat sii oaidnán?

Háleštehket das makkár ivnnit eelliin leat. Dán oktavuodas sáhhtet oahppit geavahit ivdneplánša veahkin, dan gávnnat [dáppe](#). Mo jietnadaddet eallit? Maid gohčodat daid jietnadaddamiid?

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- máhttit eelliid sámegeieldoahpaga
- oahppat sámegeielsáni *dállu*
- oahppat sámegeielnama eelliin mat leat dálus

Dárbblašálaš vearbbat:

- *muhkut* – á raute
- *snuhrrat* – á snorke
- *šnjirgut* – á knegge, vrinske, gnelle
- *meahkut* – á breke
- *njávvgut* – á mjaue

Evttohusat joatkkabargguide:**1. Áddestallangilvu**

Oahppit sáhttet stoahkat áddestallanstohkosa go galget hárhjhallat elliidnamaid. Oahppi galgá láhttet dego muhtun ealli mii lea elliidplánššas, muhto ii galgga mitalit guđe-mučča áddestallá. Eará oahppit galget árvádallat guđe ealli son áddestallá. Oahppit fertejit vástidit sámegillii olles cealkagiin: «*Don leat ...*». Dat gii árvida, beassá dál ges čájáhallas. Oahpaheaddji sáhtta mearridit gii galgá čájáhallas nu ahte buohkat šaddet čájáhallas/áddestallat.

2. Savkalanstoagus

Sátneohpahankoarttat *Eallit dálus* sáhttet geavahuvvot geassinkoartan. Oahppit čužžot rieggás, muhtun oahppi geassá ovttá koartta. Jos lea omd gáicagovva de galgá oahppi savkalit nuppi oahppái gii lea su olgeš bealde, «*Mun lean gáica*». Nie galgá juohke oahppi savkalit nubái dassáži go sáhka lea joavdan birra. Maŋimuš oahppi galgá dadjat jitnosit dan mii su bealljái savkaluvvui. Dasto galgá muhtun eará oahppit geassit ovttá koartta. Jos leat hui ollu oahppit joavkkus de sáhtta juohkit joavkku govvti jovkui. Dán savkalanstohkosii hárhjhallat oahppit guldalit, áddet ja mitalit álkes dieđuid.

Dán stohkosa sáhtta maid stoahkat olgun. Go lottiid birra leat oahppan de sáhtta dáinna lágiin hárhjhallat lottiid namaid maiddái.

3. Viehkandiktáhtta

Viehkandiktáhtain sáhtta hárhjhallat maiddái elliid namaid. Geahča čilgehusa s. 13 dán oahpaheaddjibagadusas. Lotte-namaid hárhjhallamiid heive maid geavahit viehkandiktáhta go dan fáttá lea čađahan.

4. Sátneohppankoarttat *Eallit dálus*

Geavat áinnas *Eallit dálus* sátneohppankoarttaid elliid-namaid hárhjhallamii. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#). Gávdnojit guovttelágan sátneohppankoarttagihput, nuppis leat koarttat main lea dušše govat ja nuppis ges leat sihke govva- ja sátnekoarttat.

5. Cealkabuđaldat *Dálus*

Mii leat ráhkadan cealkabuđaldaga maid oahppit sáhttet geavahit vuordinbargun, dego oassin stašuvdnaoahpa-husas dahje dalle go oahppit ieža besset válljet barggu. Oahppit deaividit sániin ja dajaldagain maid leat oahppan. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

6. Civzzakoarttat *Eallit dálus*

Civzzakoarttat *Eallit dálus* leat vuohkkasat go oahppit áigot hárhallat sániid. Čálit koarttaid ja laminere daid. Oahppit sáhttet merket civconin rivttes vástádusa buohta, dahje merket dakkár tuššain maid sáhtta eret sihkastit fas. Gávnnat civzzakoarttaid [dáppe](#).

7. Geahča filmmaid dáluelliid birra

Geahča filmma sávzzaid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65033415/14-06-2016>

Geahča filmma beatnagiid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR64003809/28-05-2009>

Geahča filmma spiinniid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65033615/21-06-2016>

Geahča filmma bussáid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65033515/20-06-2016>

Geahča filmma šibihiid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65033315/13-06-2016>

Geahča filmma sáhpániid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/eallit/SAPR65013415/16-10-2015>

Geahča filmma heasttaid birra: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR64004009/04-06-2009>

Geahča filmma Mihkkala bearraša birra geain lea šibitdállo: <http://tv.nrksuper.no/serie/manaid-tv-samisk-barne-tv/SAPR64011414/03-09-2014#t=38s>

8. Speallet *Dállobingo*

Dállobingos besse oahppit hárhallat sániid mat gusket dálloi. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

s. 33: 16. Eallit dálus

Dán bargobihtás galget oahppit gávdat sáni ja gova mat gullat oktii ja sárggastit sánis govvii.

Hárhallet áinnas doahpágiid *badjel*, *vuolde*, *gaskkas* ja ortnetloguid. Geahča čilgehusa siidu 28 dán oahpaheaddjibagadusas.

ULBMIL LEA Ahte OAHPPIT GALGET

- čájehit sátneriggodaga
- lohkat sániid
- čatnat sáni ja gova oktii

s. 34: 17. Mu dállu

Bargobihtás 29:s galget oahppit tevdnejit iežaset dálu. Go leat geargan sárgumis ja ivdnemis, de galget čállit maid leat sárgun. Muhtun ohppiide lea doarvái čállit dušše sániid ja earát ges sáhttet čállit olles cealkagiid. Oahpaheaddji ferte veahkehit čállit daid sániid maid eai máhte sámegillii. *Dálus* plánššas sáhttet oahppit oažžut ideaid ja veahki gávdnat rivttes čállinvuogi. Muittut ohppiid ahte gihppagis lea veahkki jos ohcet.

Loahpas galget mitalit muhtun oahppái dahje olles jovkui iežas dálu birra. Sii sáhttet geavahit hállanbulljarasa, mii lea baji-muččas siiddus, veahkin.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- sárgut iežaset dálu
- geavahit sárgosa vuodđun muita-leapmái

s. 35: Sanger Uhca bussážan, Gusažan, mon giittán du...

Dá lea guokte čáppa lávlaga main oahppit sihkkarit dovdet šuoŋa: *Lille kattepus* ja *Kua mi, jeg takker deg*. Goappašagat lea oahpes ja ráhkis mánáidlávlagat.

Loga teavsttaid ohppiide ja čilge man birra lávlagat leat ovdalگو lávlubehtet daid.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- guldalit ja lávlut

s. 36: 18. Gos leat eallit?

Eallit leat jávkan geassesajis. Hansa dárbbáša veahki gávdnat daid. Go oahppit čohkkejit bustávaid mat leat bálgá alde de gávnnahit mat eallit leat jávkan. Oahppit čállet sáni sázu ala. Vuolggasadji lea Hánsa nama bokte. Lea govva buot ealliin mat leat jávkan muhto govat leat hiluid háluid. Mat leat gohčodit ealliid sámegillii? Oahppit sáhttet sárggastit sánis rivttes govvi dahje merket gova ja sáni seammá loguin. Ráhkadehket čoaikkáigeasu ovttas.

Mii lea sau sámegillii?

Mii lea gris sámegillii?

jna.

Eller motsatt:

Mii lea gáica dárogillii?

Mii lea vuonccis dárogillii?

jna.

Divtte ohppiid hárbhallat olles cealkagiin vástidit.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- čájehit sátneriggodaga
- čatnat oktii sáni ja gova

s. 37: 19. Ruossalassánit

Oahppit galget čoavdit ruossalassániid dainna lágiin ahte čállit ealli nama rivttes sadjái. Lea viissis meari ruvttot nu ahte oahppit sáhttet geahččalit čállit sáni veahkkeneavvuid haga. Gánnáha čállit bliánttain.

Čoavddus:

	1.	V	U	O	N	C	C	I	S	
		2.	H	E	A	S	T	A		
3.	G	Á	I	C	A					
		4.	B	E	A	N	A			
		5.	S	Á	V	Z	A			
			6.	S	Á	H	P	Á	N	
				7.	G	Á	H	T	T	U
				8.	G	U	S	S	A	
	9.	S	P	I	I	D	N	I		

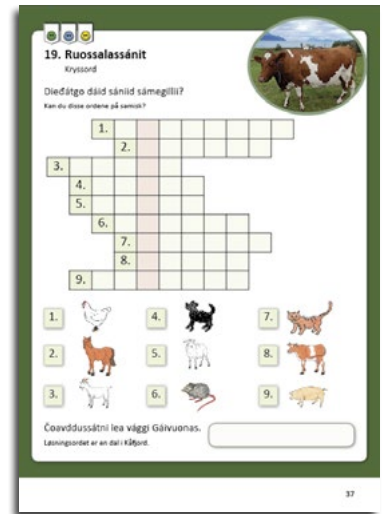
Čoavddasátni: Uhcavággi

Čoavddasátni lea vággi Gáivuona suohkanis/Kåfjord kommune, Tromssas. Dán oktavuodas heive geardduhit báikenamaid. Guđe vákkiin dihte oahppit namaid sámegeillii? Čállet távvalii.

Jos eai dieđe na galle nama de ohcetet kárttain eanet vákkiid ja čállet daid namaid távvalii. Báikenamat lea dávjá goallošánit. Geahčadehket namaid ja geahččalehket gávnnahit leago das luonddunamahus. Mat leat dát vákkit dárogillii (jos dain lea dárogiel namma)?

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- čoavdit ruossalassániid
- čájehit sátnemáhtu
- hárhallat sániid čállit sámegeillii
- hárhallat riektáčállima

s. 38: 20. Njálmmálaš hárhjus

Dá lea guokte njálmmálaš hárhjusa main oahppit galget hárhjallat dan maid leat oahppan. Dáid hárhjusbihtáin lea vejolaš-vohta geardduhit dan maid leat oahppan.

Dáid bargobihtáin heive maid geavahit elliid-, lottiid- ja muorjeplánššaid veahkin. Oahppit barget guovttis ovtta dahje smávit jovkkožiin. Sámegeiljoavkku sturrodat mearrida dieđušge mo barggu heive čáđahit. Oahppit galget lonohallat goabbá/gii jearrá ja goabbá/gii vástida. Go leat geargan bargobihtáin de sáhttet lonuhit ságastallan skihpára nu ahte šaddet mángii hárhjallat.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- hárhjallat áddet álkes jearal-dagaid
- hárhjallat vástidit oanehis cealkagiiguin
- mitalit makkár murjiide liikojit ja makkáriidda eai liiko
- mitalit mat eallit ja lottit ellet vákkiis

s. 39: 21. Logut

Dán gihppagis leat válljen bargat loguiguin 0-20, muhto lea vejolaš bargat loguiguin gitta 100 rádjai jos ohppiide heive nu. Bargobihtá nr 21:s galget oahppit lohkat bagadeami, čállit loguid ja ivdnet. Sii čállet logu tállan rieggáid sisa.

Evttohusat joatkkabarguide:**1. Lohkket**

Mis leat golbma lohkoplánšša: okta lea loguide 0-10, nubbi gea loguide 0-20 ja goalmát mas leat logut 10-100, logežiiguin. Barget bures loguiguin ja oahpat ohppiide jearransáni *galle*. Lohkket galle oahppi leat, galle iešguđetge dingga leat klássalanjas, galle ealli ja lotti leat gihppagis.

Maid sáhtta jerrat?

- Galle oahppi leat klássalanjas?*
- Galle gova leat klássalanjas?*
- Galle beavddi leat klássalanjas?*
- Galle lotti leat siidu 24? Naba galle juolggi?*
- Galle ealli leat siidu 20? Naba siidu 36?*
- Galle oaivvi ja juolggi?*
- Galle ealli leat siidu 32? Naba galle čalmmi?*
- Naba galle juolggi?*
- Galle siiddu leat gihppagis?*

2. Rehkenastin

Ráhkát/Ráhkadehket rehkenastinbihtáid ja rehkenastinmuitalusaid. Soitet oahppit máhttet ráhkadit rehkenastinbihtáid guhtet guimmiidasaset manjá go lehpet vuos távvalii ovttas ráhkadan?

3. Lohkobingo

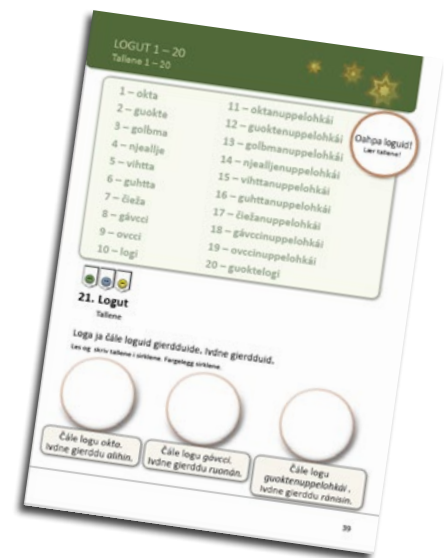
Spellet lohkobingo. Ráhkadehket ieža lohkobingo dahje ostet gárvves. *Bustávva- ja sátnebingobreahtta* heive geavahit maidái lohkobingo. Juohke oahppi vállje ieš loguid gaskal 0-20 ja čállá daid iežas breahtaid. Oahpaheaddji vállje loguid summal ja dadjá daid jitnosit. Oahppi merke jos su breahtas lea lohku maid oahpaheaddji dadjá. Sus geas ovddimus dievvá breahta, lea vuotán binggo.

4. Deaivat gievdnái

Dán doaimmas hárhallet oahppit loguid ja rehkenastima. Oahpaheaddji ráhkada tabealla masa sáhtta deavdit oahppi nama, galli lea bálkestan ja bohtosa/supmi. Oahpaheaddji háhká golbma gievnni juohke jovkui ja čállá logu (galle čuoggá) juohke gievdnái. Oahppit juhkkovuojuot joavkkuide. Juohke joavku galgá bálkestet heartabussii dahje juoga eará givnniide. Juohke oahppi oažžu bálkestet golmma gearddi juohke vuorus, oažžu deaivat seamma gievdnái mánggi.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geardduhit loguid 0:s 20 rádjai
- geardduhit/oahppat jearransáni *galle*

Oahppit galget rehkenastit galle čuoggá sii leat ožžon juohke vuorus ja man galle čuoggá sis leat oktiibuot, juohke vuoru maŋŋá. Oahppit galget logi vuoru bálkestit. Sus geas dalle leat eanemus čuoggát lea vuoitán. Sáhtta maid mearridit ahte son gii ovddimus fidne 20 čuoggá, lea vuoitán (dahje eará vuogas lohku).

5. Civzzakoarttat *Logut*

Divtte ohppiid hárbhallat civccastankoarttain *Logut*.

Laminere koarttaid ovdal go geavahišgoahtibehtet daid.

Oahppit sáhttet merket koarttaide rivttes vástádus buohta bivttascivconniin dahje tuššain maid sáhtta sihkkut eret.

Civzzakoarttat lea [dáppe](#).

s. 40: 22. Galle?

Dálugovas leat olu maid sáhtat lohkat galle leat. Oahppit galget geahččat gova dárkilit ja vástidit jearaldagaid.

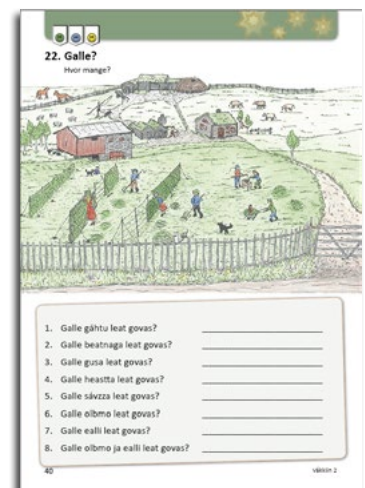
Gearddut maid sátne *galle* mearkkaša. Oahppit barget okto dahje guovttis ovttas dan maŋŋá. Máhttetgo oahppit hutkat sullasaš jearaldagaid?

Illustrašuvnnas lea Holmenes mearrasámi dálle mii lea Birtaváris Kåfjord kommune/Gáivuona suohkanis. Dát lea okta daid váldo-dáluin mat Davvi-Tromssa Museai gullet. Dálle lea birrasii 1850 logus huksejuvvon ja čájeha makkár dábálaš mearrasámi dálle lei dien áiggi. Eanet dieđuid gávnnat [dáppe](http://www.ntm.no/Museumsanlegg/Holmenes):

<http://www.ntm.no/Museumsanlegg/Holmenes>

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat/geardduhit loguid 1-20
- máhttit jearransáni *galle*
- lohkat ja áddet álkes jearaldagaid/ gažaldagaid
- hárbhallat vástidit sihke njálmálaččat ja čálalaččat

s. 41: 23. Vearbbat

Ovdal go oahppit bargagohtet dáinna fáttain de lea vuogas geardduhit/ čilget mat vearbbat leat. Gávnahehket ovttas vearbbaid ja ráhkadehket álkes cealkagiid.

Čále áinnas álggu cealkagiidda:

Mon liikon ...

Mon láven ...

Mon máhtán ...

Molssaeaktun lea álggahit cealkagiid *Mii...*

Bargobihtás a) galget oahppit deavdit vearbbaid ja bargobihtás

b) galget ieža čállit cealkagiid.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geardduhit/oahppat vearbbaid mat gullet fáddái
- oahppat moadde dábálaš cealkka-álggu ja cealkkaráhkadusa

Bargobihtás a) galget oahppit deavdit vearbaid ja bargobihtás b) galget ieža čállit cealkagiid. Gehččet ovttas a) ja b) bargobihtá go buot oahppit leat geargan, čállet távvalii.

Jos háliidit hárbhallat cealkagiid čállit de sáhtta dan joatkit barggu dihtoriin.

Evttohusat joatkkabarguide:

1. Cealkabuđaldat *Meahcceskuvllas*

Cealkabuđaldat *Meahcceskuvllas* lea vuogas go áigu joatkit bargamis vearbain. Fáddá lea olgoskuvla ja oahppit deavdit ollu sániin mat gusket dán fáddái. Leat vearba lea váldovearba bargobihtáin muhto oahppit oahpásmuvvet maiddá eará ávkkálaš vearbbaide. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#).

2. Speallat *Vággelabyrinta*

Hárjehala sániid *Vággelabyrinta* spealuin. Vuohkečilgehusa gávnnat [dáppe](#). Sáhtta viiddidit barggu dainna lágiin ahte oahppi galgá dadjat cealkaga ovdalگو beassá sirdit boalu, dalle dárbbasit máhttit eanet vearbaid. Čále távvalii muhtun vearbaid veahkin ohppiide

s. 42: 24. Maid mii dahkat meahcceskuvllas?

Oahppit galget čatnat oktii cealkkaálgguid ja govaide. Vuolimuččas siiddus lea sadji gosa galget čállit cealkagiid.

Dán bargobihtá sáhtta maiddá bargat dihtoris. Geahčadehket bargobihtá ovttas.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- čatnat oktii sáni ja gova
- lohkat ja čállit álkes cealkagiid
- máhttit muhtun sámegeiel vearbaid

s. 43: 25. Govat

Oahpaheadji ferte árvvoštallat mo dán bargobihtá galget bargat ja guđe oahppit sáhttet dán bargat. Oahppit galget čállit cealkagiid mat heivejit govaide. Oahpaheadji ferte maid árvvoštallat galget go oahppit bargat oktagaslaččat vai galget go sii ovttas bargat ja távvalii čállit cealkagiid. Jos mearrida dán bargobihtá bargat ovttas de sáhttet oahppit árvalit cealkagiid mat heivejit govaide. Dan sáhtta dahkat sáme- dahje dárogillii. Jos oahppit dadjet cealkagiid dárogillii de sáhtta oahpaheadji «oaggut» sániid ohppiidoavkkus. Omd.: Mii lea *jente* sámegeillii? Maid gohčodit *å spise* sámegeillii? Dáinna lágiin sáhttet buot oahppit leat mielde čoavdimis bargobihtá vaikko eai máhtege buot sániid.

Govareportáša siidu 25:s sáhtta geavahit minsttarin dán bargobihtái.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- ságastallat teavstta ja gova birra
- čállit oanehis cealkagiid sámegeillii

s. 44: 26. Čállin

Dán bargobihtás galget oahppit čállit cealkagiid juohke govvi. Sii sáhttet geavahit cealkkaálgagiid boksii jus lea dárbu dasa.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- čállit sániid govaide

s. 45: Vahkkobeavvit

Oahpat/geardduhit vahkkobeivviid. Guorahallat jearaldagaid mat leat hállanbulljarasaid siste. Oahppit vástidit olles dajaldagain.

Mii beivviid odne lea? Odne lea ...

Mii beivviid ikte lei? Ikte lei ...

Mii beivviid ihttin lea? Ihttin lea ...

Vahkkobeavvit hoahkamiin lea buorre geardduhit vahkkobeivviid. Oahppit ja oahpaheaddji čužžot ja hohket ovttá jtnii:

*mánnodat, disdat (buohkat spežžot gieđaid golbmii)
gaskavahkku, duorastat (buohkat dánccastit láhtái golbmii)
bearjadat, lávvordat (buohkat spoahkkalit (knipse) suorpmaid)
sotnabeavvi, buohkat (speažžulit gieđaid guktii, dáncaalit láhtái guktii ja spoahkkalit suorpmaid guktii ja loahpahit:)
mii eat daga maidege!*

Ohppiid mielas láve somá geardduhit hoahkama mángii, áinnas jođánat ja jođánat juohke háve.

Diibmu:

Buot oahppit galget oahppat jearrat man olu diibmu lea ja máhttit vástidit olles diimmuid, áinnas beallediimmuid maid.

Ollugo biellu/diibmu lea?

Biellu/diibmu lea ...

Biellu/diibmu lea beal ...

Oahpaheaddji ferte árvvoštallat leatgo oahppit láddán soahppat eanet diimmu birra. Sidjiide geat máhttet diimmu dárogillii sáhtta oahpahit diimmu sámegillii.

Heive bures álggahit juohke sámegieldiimmu jearaldagain vahkkobeivviid ja diimmu birra. Maŋná sáhtta viiddidit fáttá jearrat mánuid, jahkodagaid ja dálkki birra. Soaitá ahte muhtumin sáhtta muhtun oahppi leat «otná oahpaheaddji» ja luohkká ovddas jearrat daid gažaldagaid. Lea ovdamunni jos ohppiin leat vahkkubeavvit, mánut, jahkodagat ja dálkesánit oidnosis ja sus, gii jearrá, leat gažaldagat gárvásat.

Dakkár ollesgova gávnnat [dáppe](#).

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- sámegillii geardduhit vahkkobeivviid
- sámegillii oahppat diimmu
- geavahit loguid ja muitalit áiggi
- sámegillii máhttit vahkkobeivviid ja diimmu

VAHKKOBĀIVVIT
Ukedagana

Muittágo vahkkobeivviid?
Háhter du ukedagana?

mánnodat	– mandag
disdat	– tirsdag
gaskavahkku	– onsdag
duorastat	– torsdag
bearjadat	– fredag
lávvordat	– lardag
sotnabeavvi	– søndag

Mii beivviid odne lea?
Mii beivviid ikte lei?
Mii beivviid ihttin lea?

Ollugo biellu lea?
Hvea biellu?

Biellu
Klokka

Biellu lea ...
Biellu lea beal ...
Biellu lea kvárta badjel ...
Biellu lea kvárta váile ...

45

Heivvolaš gažaldagat:

- *Mii beivviid odne lea?*
- *Mii beivviid ikte lei?*
- *Mii beivviid ihttin lea?*
- *Mii mánuid lea dál?*
- *Mii mánuid lea boahtte mánnu?*
- *Mii mánuid lei mannan mánnu?*
- *Gallát beaivi odne lea?* (jos oahppit leat sámegillii oahppan ortnetloguid 31 rádjái)
- *Makkár jagiáigi lea dál?*
- *Makkár dálki lea odne?*

s. 46-47: 27. Diibmoplána meahcceskuvllas

Dát bargobihtta sáhtta leat hástaleaddji. Oahpaheaddji ferte árvvoštallat mo bargat ja guđe ohppiide dát bargu heive.

Geahčadit tiibmaplána ovtta buot ohppiin. Teavsttas deaivdit oahppit doaimmain mat leat oahppásat go leat bargan gihppagiin muhto maiddá ođđa áššiin. Sii šaddet geardduhit dajaldagaid, šaddet hárjehallat lohkat ja hárjehallat áddet dan maid lohket.

Áigi lea čállon olles ja bealli diimmuin amas ii šatta menddo váttis bargobihtta. Hárjehallet loguid mat leat s. 39, vahkkobeivviid mat leat s. 45 ja maiddá diimmu, olles ja bealle diimmuid, ovdalgo oahppit čoavdigohtet bargobihtaid. Ferte maid čilget erohusa gaskal *disdat* – *disdaga*, *gaskavahku* – *gaskavahku* ja *duorastat* – *duorastaga*. Buot oahppit sáhttet leat mielde dán oasis.

Go vahkkobeivviid geardduha de sáhtta leat vahkkobeivviid hoahkan leat somás doaimma. Oahppit geat leat čeahpit njálmmálaš barguin sáhttet bargat bargobihtta 27 b) siidu 47.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- hárjehallat lohkanmáhttu
- geardduhit/oahppat diimmu sámegillii
- geardduhit beivviid
- geavahit loguid mualit áiggi
- lohkat tabealla

27. Diibmoplána meahcceskuvllas
Temeplanen på utskölen

Dagtid	Övning	Övning
08.00: Mii dievvađat áluvas.	08.00: Mii borrat áluvas.	08.00: Mii borrat áluvas.
09.00: Mii vuostit.	09.00: Mii ráhkkat gáffevuostit, gumbbu ja vuostit.	09.00: Mii čuopit gáffevuostit.
10.00: Mii pander gáffevuostit ja borrat vuostit.	10.00: Mii borrat.	10.00: Mii borrat vuostit.
11.00: Mii vuostit vuostit.	11.00: Mii vuostit vuostit.	11.00: Mii vuostit vuostit.
12.00: Mii borrat.	12.00: Mii vuostit vuostit.	12.00: Mii vuostit vuostit.
13.00: Mii vuostit vuostit.	13.00: Mii vuostit vuostit.	13.00: Mii vuostit vuostit.
14.00: Mii vuostit vuostit.	14.00: Mii vuostit vuostit.	14.00: Mii vuostit vuostit.
15.00: Mii borrat gáffevuostit.	15.00: Mii borrat gáffevuostit.	15.00: Mii borrat gáffevuostit.
16.00: Mii vuostit vuostit.	16.00: Mii vuostit vuostit.	16.00: Mii vuostit vuostit.
17.00: Mii vuostit vuostit.	17.00: Mii vuostit vuostit.	17.00: Mii vuostit vuostit.
18.00: Mii vuostit vuostit.	18.00: Mii vuostit vuostit.	18.00: Mii vuostit vuostit.
19.00: Mii vuostit vuostit.	19.00: Mii vuostit vuostit.	19.00: Mii vuostit vuostit.
20.00: Mii vuostit vuostit.	20.00: Mii vuostit vuostit.	20.00: Mii vuostit vuostit.
21.00: Mii vuostit vuostit.	21.00: Mii vuostit vuostit.	21.00: Mii vuostit vuostit.

a) Oktobargu: Oza vástádusaid diibmoplána. Maid mii bargat?
Individuálit arbid: Finn sárenn i templanen. Hva gár ut?

- disdaga biellu 09.00?
- disdaga biellu 12.00?
- gaskavahku biellu 13.00?
- gaskavahku biellu 20.30?
- duorastaga biellu 09.00?
- duorastaga biellu 10.00?

s. 47: 28. Seaidneáviisa

Ráhkadehket ovtta seaidneáviissa. Válljeheket muhtun govaid olgoskuvlabeaivvis/ fáddábeivviin ja čállet teavstta govaide. Divtte ohppiid árvalit govateavsttaid. Geavaheket áinnas digitála távvala bargadetiin nu ahte oahppit oidnet gova ja teavstta oktanaga.

Go dainna lehpit geargan de liibmeheket govaid ja govateavsttaid garrabáhpárii. Hengeheket seaidneáviissa klássalatnjii dahje muhtun sadjái gos lea oidnosis ohppiide ja oahpaheddjiide.

Govvareportáša siidu 19 sáhtta leat mállin ja inspirašuvdnan.

ULBMIL LEA Ahte Oahppit Galget

- háleštit teavstta ja govaid birra
- geavahit digitála reaidduid čálalaš bargguide
- čállit sániid ja oanehis cealkagiid

s. 48: Oahppit meahcceskuvllas

Dás mitalit oahppit, geat leat govain, iežaset vásáhusaid meahcceskuvllas. Divtte iežat ohppiid mitalit iežaset vásáhusaid meahcceskuvllas/fáddábeivviin. Maid mitalit oahppit meahcceskuvllas? Maid/masa liikojedje/eai liikon? Maid leat oahppan (sániid, dajaldagaid, historjjá, báikenamaid jna)? Divtte ohppiid geavahit gihppaga veahkin jos lea dárbu.

Cealkkaálggut mat sáhtte leat veahkin:

Mon liikon leat ...

Mon in liiko leat ...

Mon láven ...

Lávkkas mus lea/t ...

Vákkis lea/t ...

Vuovddis leat ...

Lei suohtas/somá stoahkat/murjet/nohkkat lávus....

Mon lean oahppan ...

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- mitalit iežas vásáhusaid birra

s. 48: 29. Mat leat govás?

Geavat oahpistangova siidu 5:s ságastallama álggaheapmái. Oahppit sáhttet vuos guovttis ságastallat ovttas gova birra. Lea lohpi geavahit miellagovahallama ja eallit gova sisa.

Oktasaš čoahkkáigeasus de várra fuomášit ahte dál lea álkit go mitalit gova birra go dan mii lei ovddit háve. Ohppiin lea stuorát sátneriggodat ja danne máhttet mitalit eanet.

Lea dehálaš fuomášahttit dán ovdáneami nu ahte oahppit ieža ge leat diđolačča das ahte sii ovdánit gielalaččat. Ovdáneapmi lea dehálaš movttiidahttinoassi giellaoahppanjoatkimii.

Letne ráhkadan evttohusa čálalaš geahččaleapmái *Vákkiin 2*, jos háliidat čađahit čálalaš geahččaleami oaidnin dihtii maid oahppit máhttet. Geahččaleapmi ii deavdde buot oahppomihtuid mat leat 1. ja 2. dássái muhto ovttas daid njálmmálaš ja čálalaš bargobihtáin ja ohppiid oasálastimin lávlumii ja speallamii de addá dat buori gova das maid oahppi máhttá.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- čálmmustahttit ohppiid njálmmálaš gielalaš ovdáneami álggus lohppii *Vákkiin 2* fáttás

5. Olgobargu

DOAIBMA/FÁDDÁ

Mii vuolgit meahcceskuvlii

Ovdabargu/Ávdnasat

Iskkas gávdnojitgo báikkálaš mitalusat ja cukcasat guovllus gos galgabehtet johtit.

Giellabarggahanguoigalusat

Oahpes ášši lea ahte ohppiid leat váttis oažžut giela geavahit busses, biillas dahje váccedettiin. Lea vuogas plánet báikkiid gos bisána mitalit báikkálaš mitalusaid, dahje gos oahppit ohppet luonddunamahusaid ja sámi báikenamaid maid «ovddal bohtet» jođedettiin.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin sámi báikenamaid
- oahpásmuvvat báikkálaš mitalusaid
- geardduhit/oahppat muhtin luonddunamahusaid

DOAIBMA/FÁDDÁ

Lávostallan

Ovdabargu/Ávdnasat

Jus lea vejolaš, de berre váldit mielde lávvomuoraid ja loavdaga vái sáhtta cegget árbevirolaš lávu. Lea ovdu jus lea mielde olmmoš gii lea hárvánan lávuin ja máhtta mitalit ja čájehit mo cegget, bierggastit ja atnit lávu.

Molssaeaktu:

Váldde mielde plánššaid *Lávostallan* ja *Lávus*, ja ane dan veahkin ceggedettiin juogo árbevirolaš lávu dahje ođđaáigásaš lávu mas leat alumiidnastákkut.

Giellabarggahanguoigalusat

Jus oahppit veahkehit cegget leairra, de sáhtta ovttagardánit čilget maid dahká.

Manjá go lávvu lea ceggejuvvon, de sáhttibehtet čoahkkanit lávvui ja háleštit árbevirolaš goahte- dahje lávvoortnega birra. Dán sáhtta dahkat sihke sáme- ja dárogillii.

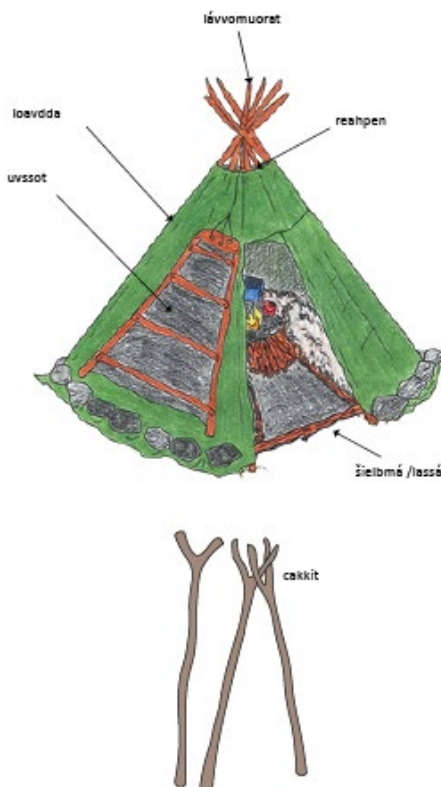
ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdáhit veaháš mo árbevirolaš lávu latnjaortnet ja atnu lea
- doaimmalmahttit giela spealuid ja sátnekoarttaid veagas
- gullat máidnasiid ja mitalusaid sámegillii

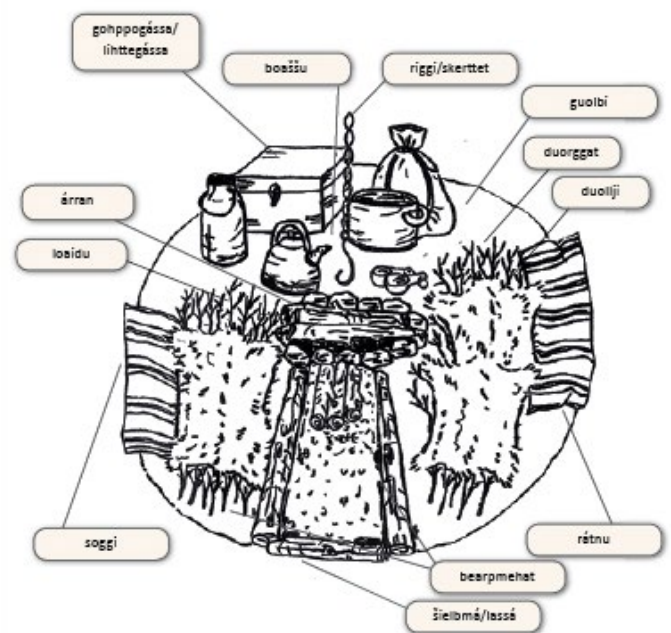
Lávvu lea maid vuogas čoahkkananbáiki jus dálki lea heittot, dahje lea «joavdelasvuoha». Dáppe sáhttet oahppit sártnodit meahcceskuvlla birra, gullat máidnasiid ja mitalusaid, speallat breahhtaspealuid dahje memory, dahje bargat sátnebanjko-koarttaiguin mat gullet fáddái.

Ii leat ulbmil ahte oahppit galget oahppat doahpágiid, dasgo dat lea *Váriin 3* ja *Váikkiin 3* oahppanulbmilat. Ohppiid mielas dáidá dattege leat sihke ávki ja somá gullat dán birra dán dásis.

Lávostallan

Lávus

DOAIBMA/FÁDDÁ

Dolastallan

Ovdabargu/Ávdnasat

Leiraskuvlla dahje fáddábeivvi (-beivviid) lágideami diibmoplána berre čálihuvvot, laminerejuvvot ja hengejuvvot dollasadjái, mii lea lunddolaš čoahkkananbáiki. Diibmoplána oažžu leat sihke sámegeallii ja dárogillii.

Meahcceskuvllas-plánša ja sátnelistu *Goahtesaji barggut ja doaimmat vákkis* berrejit maid hengejuvvot nu ahte váhnemat, geat háliidit veahkehit, oahppit ja oahpaheaddjit oidnet daid.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid maid dárbbasat dolastallamis
- oahppat álkis cealkagiid fáddái

Áigeovdilis sánit: Geahčas illustrerejuvvon sátnelistu gihppaga siiddus 6 dahje *Meahcceskuvllas*-plánššas..

Áigeovdilis cealkagat:

- Maid mii dárbbasit go galgat dolastallat?
- Mii dárbbasit geđggiid, bešiid, muoraid ja riššaid.
- Sáhtátgo viežžat...? Gii gille viežžat ...?
- Gilletgo viežžat ...?
- Gii sáhttá...?

>>>

Jus lea plánejuvvon ahte boarráset oahppit galget dramatiseret *Boradanboddu vákkis* mitalusa, ja ovdanbuktit dan nuorat ohppiide, de heivešii bures lohkat ja háleštit mitalusa birra ohppiiguin ovddalgihtii, nu ahte dovdet sisdoalu.

Giellabarggahanguoigalusat

Go galgat dolastallat, de sáhttit háleštit das maid dárbašit go galgat dola dahkat. Mii sáhttit vuosehit mas mii sárdnut nu ahte čujuhit, čájehit dahje viežžat dan mas hupmat. Dainna lágiin čielgá buorebut ohppiide maid mii oaivvildit.

Várut barggahit ohppiid nu ahte jearat gažaldagaid sámegillii, gearddut gažaldagaid mángii. Jeara seammá gažaldagaid dárogillii jus lea dárbu.

Čielga dolastallanbargu sáhtta leat čohkket ohppiid jovkui mii galgá dahkat dola. Barggaha ohppiid nu ahte jearaha sis dihtetgo maid dárbaša go dola galget dahkat, ja bivdá sin dan viežžat. Bálká sáhtta leat ahte besset márfiid bassit dolas. Dát bargobihtta sáhtta maid leat bargobihtta luonddubálgá várás.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Goahtesajis

Ovdabargu/Ávdnasat

Ane fal sátnebánjkokoarttaid sadjosis.

Giellabarggahanguoigalusat

Dan botta go mii leat čoahkis dola birra, de sáhttit sártnodit das mii goahtesajis lea, gos hivessega leat jna. Dát sáhttet leat lunddolaš hálešteamit, dahje plánejuvvon aktiviteahtta. Sáhttet háleštit guoktin dahje smávva dahje stuorra joavkun.

Sáhtta barggahit ohppiid nu ahte jearaha sámegillii. Gearddut fal jearaldagaid mángii. Jeara seammá jearaldagaid dárogillii jus lea dárbu.

Dás sáhtta atnit sátnebánjkokoarttaid dahje *Meahcceskuvllas*-plánšša veahkin.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- máhttit sániid mat mitalit mat goahtesajis leat
- oahppat ovttagardánis cealkagiid fáddái

Áigeovdilis sánit: Geahčas illustrejuvvon sátnelisttu gihppaga siiddus 6 dahje *Meahcceskuvllas*-plánššas.

Áigeovdilis cealkagat:

- Mii dát lea?
- Mat dát leat?
- Mii/mat lea/t goahtesajis?
- Goahtesajis lea/t ...
- Mital maid oainnát goahtesajis.
- Gos du lávvu lea?
- Makkár ivdni das lea?
- Gos hivessega lea?
- Muite fal bassat gieđaid!
- Dál lea boradanboddu!
- Maid don borat?
- Mon boran ...
- Maid don siđat?
- Mon siđan ...
- Giitu biepmu ovddas!
- Sáhtágo veahkehit mu?

DOAIBMA/FÁDDÁ**Lávkkas****Ovdabargu/Ávdnasat**

Ane sátnebánjkokoarttaid sadjosis, dahje «čájehanlávka» man sisa oahpaheaddji lea coggan dábálaš biergasiid beaivemohki dahje idjadanmohki várás.

Giellabarggahanguoigalusat

Dola birra dahje lávus sáhtá sártnodit das mii mis lea lávkkas. Dát sáhttet leat lunddolaš hálešteamit, dahje plánejuvvon aktiviteahtta. Sáhttet háleštit guoktin dahje smávva dahje stuorra joavkun.

Barggat ohppiid nu ahte jearahat sámegillii. Gearddut fal jearaldagaid mángii. Jus oahpaheaddji vállje atnit fysalaš lávka ovdamearkan, de roggá ovttá ja ovttá biergasa lávkkas ja jearrá mii dat lea, makkár ivdni das lea jna. Jeara seammá jearaldagaid dárogillii jus lea dárbu.

Dás sáhtá atnit sátnebánjkokoarttaid dahje *Meahcceskuvllas*-plánšša veahkin.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid mat muitalit mat goahtesajis leat
- oahppat cealkagiid lávka birra ja mii doppe lea

Áigeguovdilis sánit: Geahčas illustrejuvvon sátnelisttu gihppaga siiddus 6 dahje *Meahcceskuvllas*-plánššas.

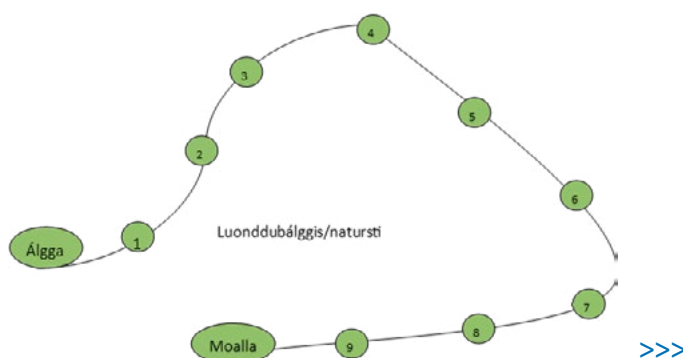
Áigeguovdilis cealkagat:

- Gos du lávka lea?
- Makkár ivdni dás lea?
- Mii dus lea lávkkas?
- Mat dus leat lávkkas?
- Lávkkas lea/t ...
- Leago dus ... lávkkas?
- Lávkkas mus leat fáhcat, ullobáidi, ullobuvssat, nohkanseahkka, niesti, niibi, guksi ...

DOAIBMA/FÁDDÁ**Luonddubálggis****Ovdabargu/Ávdnasat**

Dán aktivitehtii liikojit eanaš oahppit hui bures. Aktiviteahtta ferte plánejuvvot bures ovddalgihtii. Oahppit barget smávva joavkkuin (4-5 oahppi) čoavdin dihtii iešguđetgelágan barggaid.

Luonddubálggis sáhtá lágiduvvot dušše teorehtalaš bargobihtáiguin, dahje teorehtalaš ja praktihkalaš bargobihtáid ovttastemiin. Praktihkalaš bargobihtát gáibidit ahte lágidettiin leat lasi resursaolbmot doaimmas.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- dovdát/máhttit lottiid/šattuid/elliid namaid

Detálgaplánen ja čađaheapmi lea maiddái dan duohken mo oahppijoavku lea oktiibiddjojuvvon.

Dáppe bohtet bargobihttáevttohusat mat sáhttet adnojuvvot luonddubálgás. Bargobihtát ja válddahusat gos iešguđege boasta lea, ferte heivehuvvot báikái gos dáhpáhuvá.

Giellabarggahanguoigalusat

Luonddubálgá bargobihttáevttohusat leat buot sámegillii, ja dát leat dušše evttohusat munno bealis. Jus didjiide ii leat áigeovdilis ahte buot bargobihtát leat sámegillii, sáhttibehtet ráhkadit ođđa bargobihtáid dárogillii, ja geavahit muhtin min bargobihtáin muhtin poasttain.

Mihttu ja áigeovdilis dajahusat lea dan duohken mo doaimma čađahehpet. Olgešravddas gávdnabehtet bovssa mas leat muhtin evttohusat.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Biebmu

Iđitbiebmu

Boradanboddu

Gaskabeaivvit

Eahketbiebmu

Ovdabargu/Ávdnasat

Olmáivákki skuvllas lea álo 9. luohkás ovddasvástádus málestet buohkaide geat leat meahceskuvllas mielde. Vuosttas beaivvi lea dábálaččat «mátkemális», dalle lea buot oassálastiin alldeset mielde buot ráhkadanávdnasat, ja de leat 9. luohká oahppit geat ráhkadit borramuša. Nuppi beaivvi láve skuvla fállat mállása – ja vákkis ráhkadat dábálaččat juoidá lábbá- dahje sávzzabierggus.

Smávvaskuvllas sáhttá mis maid leat biebmu fáddán. Mii sáhttit háleštit biepmus man borrat, dahje ráhkadit ieža iđitbiepmu, beaivebiepmu dahje eahketbiepmu.

Mii leat čohkken muhtin álkis biebmorávvagiid maid sáhttibehtet atnit jus háliidehpet ráhkadit borramuša ovttas nuoramus ohppiiguin. Biebmorávvagiid gávnnat dáppe.

Giellabarggahanguoigalusat

Borademiin sáhttit háleštit das makkár borramuš ja niesti mis lea mielde, leago mis borranmiella dahje goiku, maid háliidit birrat ja juhkat jna. Jeara gažaldagaid maidda oahppit sáhttet geahččalit vástidit.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat sániid ja álkis cealkagiid mat gullet borademiide

Áigeovdilis cealkagat:

- Makkár biebmu dus lea lávkas?
- Mus leat ...
- Leatgo nelgon?
- Leatgo ...?
- De lean./In leat.
- Maid don siđat?
- Mon siđan ...
- Siđatgo ...?
- De siđan.
- Maid don jugat?
- Mon jugan ...
- Maid don borat?
- Mon boran ....
- Liikotgo ...
- Mon liikon ...
- Sáhtátgo saddet munnje ...?
- Giitu biepmu ovddas!
- Dearvuhta!/Eale dearvan!/Šatta falli!

>>>

Nuoramusaide sáhtta leat buorre gullat gažaldagaid sihke sámegillii ja dárogillii. Gearddut áinnas moanaid gerddiid sámegillii, ovdal go dárbbu mielde jearat seammá gažaldaga dárogillii. Ii leat oaivil ahte oahppit galget oahppat buot sániid ja frásaid, muhto dovdáhit gažaldagaid ja máhttit vástidit earjalit.

Dát sáhttet leat sártnodeamit mat leat lunddolaččat, dahje plánejuvvot bargobihtát, dahje goappašagat.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Lávlagat ja stoahkan

Ovdabargu/Ávdnasat

Mis leat álo ovttarattalávlumat ja stoahkanbottut main ceahkit leat seahkálassii go leat meahcceskuvllas. Mángga oahppi mielas leat stoahkandiimmut, main boarráseamos ohppiin lea ovddasvástádus stoagahit ja guoimmuhit nuorabuid, meahcceskuvlla suohttaseamos doaimmaid gaskkas. Dakkár doaimmat fertejit plánejuvvot ovdal go meahcceskuvla dollojuvvo.

Gaska- ja nuoraidceahki oahppit juhkkjuvvojit joavkkuide ja ožžot veaháš áiggi skuvllas plánet makkár aktivitehtain sii háliidit ovddasvástádusa. Mii lávet dadjat ahte juohke joavku galgá plánet ja ráhkkanahhtit uhcimus golbma aktivitehta. Molssaevttolaččat sáhttet oahpaheaddjit plánet iešguđetgelágan aktivitehtaid.

Organiseren ja hoidu lea dan duohken man galle oassálasti leat, ja mo oahppijoavku lea oktiibiddjojuvvon giela ja agi dáfus.

Boradanboddu vákkis lea engelas máidnasa *The little red Hen* eará láhkai sátnáduvvon veršuvdna. Dan gávnnat [dáppe](#). Dát muitalus heive bures gaskaceahki dahje nuoraidceahki ohppiide hárhjehallat ja dramatiseret smávvaskuvlla sámegielohppiid várás.

Giellabarggahanguigalusat

Dii ieža mearridehpet man garra fokus galgá leat sámegielas dáid stoahkan- ja aktivitehtain. Sámegieloahppit gaska- ja nuoraidceahkis sáhttet áinnas lávlut sámegillii, dahje stoahkat álkes giellastohkosiid ovtta smávitceahkki mánáguin.

Molssaeaktun sáhtta veardidit dán friijaboddun, jus oahppit leat beavvi bargan gielain. Stoahkanbottut leat muhtimin deháleabbon go giellaoahpahus.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- geavahit giela iešguđetgelágan oktavuodain
- leat mielde dahje guldalit dramatiserema
- oahppat muhtin sámi lávlagiid

Lávllaevttohusat leat gávdnamis [Lávlagat ja hoahkamát](#).

Joavkkuin gos buot oahppit leat sámegiell hállit, sáhttet buot stohkosat, lávlagat ja aktivitehtat leat sámegillii. Seaguhuvvon joavkkuin berrejit sámegiell oahppit oassálastit stohkosiin ja aktivitehtain earáiguin. Sámegiell oahpaheaddji sáhtta maid vejolaččat plánet muhtin aktivitehtaid maid buohkat čađahit sámegillii, maiddáii sii geat eai hálddaš sámegiella.

Eará stoagus- ja aktiviteahttaevttohusat mat heivejit giellahárjehusaide ja giellabarggahusaide:

Áddestallanstohkosat, Tante Knute, Kima stoagus, Slå på ring, Bierdna nohká, murjen, mitalusboddu, hálgggu bálkestít, njoarostít, gilpe, *Sisten*, *Stiv heks*, *Haija boahtá*, *Rukses čuovga*, *Bro, bro brille*.

Haija boahtá

Dá sáhtta álkis heivehusain dahkat oahpes stohkosa eará stoagusin dan mielde maid háliida hárjehalla:

Bierdna boahtá stohkosis sáhtta ovdamearkan hárjehallat ja geardduhit elliid namaid (ovdamearkan: buoidda, sáhpán, godesáhpán, boazu jna.). *Bivdi boahtá* stohkosis sáhtta seamma láhkai hárjehallat lottiid ja elliid namaid maid sáhtta bivdit (ovdamearkan: rievssat, ealga ja njoammil).

Bierdna nohká

Okta oahppi galgá leat guovža, ja nuppit oahppit dahket gierddu su birra gii veallá eatnamis ja dahká oadđin. Oahppit gierddus lávlot *Bierdna nohká*, ja go lávlla nohká, de njuike guovža gilju čuoččat ja dohppe gitta nuppi oahppi. Son gii fáhtehallá, beassá leat guovža.

Kima stoagus

Dát lea muitánstoagus man sáhtta geavahit oahppat/geardduhit sániid, ja seammás hárjehallat visuála muittu.

Dá lea evttohus mii heive 3-6 oahppi jovkui: Bidjet muhtin sátnebáŋkokoartta, dahje fysalaš dávvira, ovdamearkan hálgggu, geađggi, niibbi, bastte, gohpu jna. čohkkánvuloža ala. Mađe eanet koarttat dahje dávvirat, dađe váddáseabbon šaddá. Čujut dávviriidda, daja sániid ja gearddut dassáži go buohkat máhttet daid. Bija ohppiid mannat oanehis viehkanmohkkái, ja jávkat dan botta ovttá koartta dahje dávvira. Go bohtet fas ruoktot, de galget dadjat sámegiellnama dávviris mii váilu. Gii máhtta dan ovddimus, beassá dalle fas válljet dávvira man jávkada. Jus dávviriid sirddaša dađistaga, de šaddá váddáseabbon. Lonut muhtin sániid maŋŋá go golbma-njeallje vuoru leat mannan.

Sátnestáfeahhta

Dát lea aktiviteahhta mas oahppit ohppet/geardduhit sániid ja seammás hárhallat muittu.

Oahppit juhkkovuojuvot smávva luohkáid gaskasaš joavkkuide main leat 3-4 oahppi guhtesnai. Dás heive váldit mielde ovdaskuvlamánáid, jus sii leat mielde mátkkis.

Olmáivákki skuvllas ožžot 4. luohká oahppit ovddasvástádusa oahpahit ovdaskuvlajoavkku, 1., 2. ja 3. luohká, ohppiide dihto sániid. Sániid mat galget ohppojuvvot, sáhttet ovdamearkan leat elliid, lottiid dahje murjiid namat, dahje sániid gihppaga illustrejuvvon sátnelisttus. 4. luohká oahppit berrejit bures ráhkkanan dása skuvllas.

Oahppit geat leat ožžon bargun leat «oahpaheaddjin», čuoččastit veahá gaska eret joavkkuin geat leat biddjojuvvon čuožžut maŋŋálagá. Sii ožžot roahkka čálistit sániideaset lihpuide maid váldet mielde vái muitet daid. Iešguhtege joavku vázzá/viehká 4. luohká oahppi lusa gii galgá oahpahit sidjiide sámegealsáni. Go oavvildit iežaset máhttit sáni, de vázzet/vihket oahpaheaddji lusa gii máhtta sámegeala ja dadjet sutnje sáni sámegeallii (ja mii dat lea dárogillii). Dasto čuoččastit ráiddu maŋimužžii, ja válljejit ođđa oahppi geas lea ođđa sáni boahhte hávi go lea sin vuorru fas. Dás lea deatalaš ahte leat doarvá rávisolbmot geat «holdejit joavkkuid», ja geat dorjot nuorra oahpaheddjiid.

Land art/Dáidda luonddus

Oahppit galget dahkat dáidaga ávdnasiin maid gávdnet luonddus. Sii sáhttet ovdamearkan ráhkadit gova dahje bácci. Sáhttet bargat okto dahje guoktin/smávva joavkun. Govva dahje bázzi man ráhkadit, galgá gullat meahcceskuvlla fáddái. Go leat geargan, de sáhtta iešguhtege oahppi/joavku mitalit earáide maid lea ráhkadan. Muitalettii sii atnet nu eatnat sámegealsániid ja frásaid go máhttet.

Dá lea liŋka govvaráidui mii soaitá leat oavvadeaddji: <https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/skolen/soreide-skole/8123/article-129131>

Savkalanstoagus

Oahppit čužžot gierdun, ja oahpaheaddjis lea mielde gubá sátneoahppankoarttat, dahje elliid ja/dahje lottiid govat mat leat ráhkaduvvon ealli- ja loddeplánšša vuodul. Okta oahppi geassá koartta dahje gova. Jus govas lea ovdamearkan *skuolfi*, de galgá oahppi savkalit: «*Mon lean skuolfi*» lagamus oahppái iežas olgešbealde, ja nubbi savkala dán fas oahppái gii lea su olgešbealde. Nu jotket dassáži go maŋimuš oahppi lea beassan gullat sáni ja son dadjá dan jitnosit.

Jus leat olu oahppit joavkkus, de sáhtá juohkit joavkku nu ahte gártá heivvolaš lohku oahppit juohke gierddus. Dás hárjehallet sihke guldalit, áddet ja gaskkustit álkis dieđáhusaid.

Dáin liŋkain leat lasi olgostoagusevttohusat:

http://www.uteskoleveven.no/uteaktiviteter/uteleker.asp?Data_ID_Article=169&Data_ID_Channel=1

<http://www.calliidlagadus.org/Manaidgardi/assets/stoagusban-ku.pdf>

DOAIBMA/FÁDDÁ

Sámi báikenamat

Ovdabargu/Ávdnasat

Sámi báikenamain gávdnat eatnat dieđuid luonddu ja kulturhistorjjá birra.

Válddes mielde kártta mii čájeha guovllu gos dii lehpēt. Kárttas galget leat sámi báikenamat. Jus ii gávdno heivvolaš kárta mas leat sámi báikenamat, de sáhtá ieš sárgut álkidahttojuvvon kártta.

Guorahala gávdnojitgo mitalusat mat gullet báikenamaide.

Giellabarggahanguoigalusat

Váldde ohppiid mielde mátkkážii gohttenguovllu birra jus leat sámi namat váriin, njárggain, jávrriin dahje eará báikkiin lagasguovllus. Jus leat mitalusat mat gullet iešguđege báikenammii, de sáhtá dáid áinnas mitalit ohppiide.

Buorre lea jus oahppit besset imaštallat manne ja mo sámi báikenamat leat šaddan.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Muorjjit

Ovdabargu/Ávdnasat

Váldet mielde skáluid ja vejolaš muorječoačkána. Váldet mielde muorjeplánšša, jus lea dárbu. Mii láviimet váldit mielde muorje- ja šaddoplánššaid mátkái. Mii lamineret dáid A5 sturrodagaide, ja čohkket dáid stripsaiguin dahje carabinrohkiiguin.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muhtin dihto báikenamaid
- oahppat muhtin luonddunama-husaid (ovdamearkan: *vággi, johka, vuovdi, gieddi, gorži* jna.)

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat muorje sáni
- oahppat muorješlájaid namaid
- dovdat muorješlájaid
- geardduhit ivnniid

Láibepusiid sisa sáhtta čoađit jorjaid dahje čáhpesmurjiid. Jus háliidehpet ráhkadit measttu goahtesaji, muitet váldit mielde sohkkara ja lihtti mas lea lohkki. Čáhpesmurjiin sáhtta sáhpá ráhkadit, muhto gáibida eanet áiggi, ja heive buoret dán bargat skuvllas. Gávdnokit mánga vuogi mo ráhkadit čáhpesmuorjesáhpá, ja dáppe gávnnat vuogi mo:

<http://naturengaver.blogspot.no/2015/09/krkebrsaft-rasaft.html>

Dás gávdnabehtet mo ráhkadit sarretmeasttu sámi vuogi mielde: [Bagadusat](#).

Giellabarggahanguoigalusat

Sáhttibehtet murjet lahka goahtesaji. Makkár muorješlájat gávdnokit? Dutket iešguđetgelágan daknasiid ja murjiid, ja buohtastahttet oahpan dihtii erohusaid ja ovttaláganvuodaid. Geavahehpet plánššaid veahkkin oahpásmuvvan dihtii muorješlájaide ja šattuide.

Máistet dáid iešguđetgelágan muorješlájaide maid gávdnabehtet. Mo máistot? Murjiid maid gávdnabehtet, oahppit vástidit suvrris (jokna), njálggat (giegajokna, váran, sarrit), vehá rihča (čáhpesmuorji) jna.

Mátkkis sáhttibehtet murjet mestui dahje joknasoktii (trollkrem). Oahppit sáhttet ráhkadit muorjemeasttu duolbaláibbiide dahje hávvarbuvvui jus dát leat plánejuvvon eahketbiebmun.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Šattut, liedit ja muorat

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat šattuid namaid nugo šattut, liedit ja muorat mat gávdnokit vákkis

Ovdabargu/Ávdnasat

Váldde mielde kláddagirji man sisa beassabehtet deaddit šattuid, ja vehá stargaset árkkaid A5- dahje A6-formáhtas, skieraid ja kontáktabáhpára.

Váldde mielde šaddoplánšša ja vejolaš šaddočkakkáldatgirjiid sadjosis

Šaddočkakkáldat:

Lukkari, Toivo og Heikkiarmas Lukkari, 1992: *Šattut Sámis*. Davvi Girji o.s.

Olsen, Ingunn, 2011: *Šattut*. Iđut.

>>>

Giellabarggahanguoigalusat

Barget ruktáanaliissain, dahje vázzet mohki gohttensaji birra ja ohcet šattuid maid váldibehtet mielde skuvlii.

Atnet šaddoplánššaid ja šaddočkakkáldaga gávnnaht šattuid šlájá maid gávdnabehtet. Šaddoplánššaid gávdnabehtet [dáppe](#).

Gávdnabehtetgo sihke sámi ja dáru namaid šattuide? Vállje-
jehket 5-6 iešguđetgelágan šattu maid váldibehtet mielddádet.
Vuogas lea bidjat šattuid deaddagassii vái goiket veaháš ovdal
go bidjabehtet kontáktabáhpára sisa.

Skuvllas sáhttibehtet ráhkadit šaddočkájáhusaža. Dát lea bargo-
bihtta mii bohta fas gaskaceahkis, muhto dalle stuorat viido-
dagas ja eambo šattuiguin.

Oahppit sáhttet maiddái suokkardit makkár muorrašlájat
gávdnojit goahtesaji birrasis. Sii sáhttet geavahit plánššaid ja
šaddočkakkáldaga veahkkin mearridit muorrašlájaid. Oahppit
sáhttet govvet muorat, dahje čoaggit lasttaid iešguđetgelágan
muorain ja váldit skuvlii mielde.

Skuvllas sáhttibehtet ráhkadit govvaplánšša muorain dahje
lasttaiguin.

DOAIBMA/FÁDDÁ

Geassesadji

Ovdabargu/Ávdnasat

Olmáivággilaččat leat álot ávkkástallan luonddus Čáhput
guovllus. Sii leat geavahan guovllu geassesadjin, boaldin-
muoraid viežžat, guohton- ja ládjoatnamiin. Otná dan beaivve
lea guovllus ain geassesájit, muhto dát árbevierru lea nohka-
min. Ovdalaš áiggiid ledje mánga čuođi gáicca geassesajis, dál
dušše moadde gusa.

Fidnet áinnas muhtin geassesajis jus lea goahtesaji lahkosis. Dát
lea buorre liiba ohppiide oahpásmuvvat geassesaji ovdalaš- ja
dálá áigge doaimmaide. Soaitibehtet vel lihkohit muhtin lihtara
gáicca- dahje gusamielkki, vai beassabehtet ráhkadit gubmu
ja gáfevuostta. Galledeapmi ferte ovdagihtii šiehtaduvvon ja
plánejuvvon bures. Muitet váldit mielde bohtaliid dahje eará
lihtiid mielkki várás, ja smávva plastihkkastobii mas leat lohkit
gosa bidjabehtet gomme maid ráhkadehket. Dii dárbbášehket
maiddái stuorra guvssi ja ruittu/kasserola, ja berrebehtet
čielggadan luoikkaheami gievkkanovddasvástideadjin.

ULBMIL LEA AHTE OAHPPIT GALGET

- oahppat vehá geassesajidoalu birra
- oažžut máhttu gubmu vuoššat

Áigeguovdilis cealkagat:

- Maid mii dárbbášit go galgat vuoššat gumbbu?
- Mii dárbbášit ...
- Maid don vuoššat?
- Mon vuoššan gumbbu.
- Leatgo máistán gumbbu?
- Liikotgo gumbui?
- Liikon./In liiko.
- Sáhtátgo veahkkehit mu?
- Gii gille viežžat muoraid?

>>>

Giellabarggahanguoigalusat

Go min skuvllas lea olgoskuvla, de lávejit 4. ceahkki oahppit galledit geassesaji. Doppe besset oaidnit mo geassesaji doallu doaibmá. Sii besset bahččit ja addit šibihiidda borrat, ja ožžot dánna lágiin šibihiidda lagasoktavuođa. Ovdal go oahppit vulget goahtesadjái, de lávejit álot oažžut muhtin lihttera mielkki mielde mas besset vuoššat gubmu ja gáfevuostá.

Goahtesajis galget oahppit vuoššat gubmu. Bagadusa gávnnat [dáppe](#). Buot oahppit sáhttet mielde álggus, vai buohkat dihtet maid dárbbáša go gupme galgá vuoššat, mo dán dahká, ja man guhká galgá duoldat ovdal go lea geargan. Muital maid barggat, sihke dárú- ja sámegillii.

Lea áddjás bargu gupme vuoššat, ja go lea dulden, de sáhttet oahppit álgit doaimmaiguin. Muhtin rávisolbmos lea váldo-ovddasvástádus gubmevuoššamis, ja oahppit sáhttet vuoruid mielde fierrut ruittu. Oahppit geain leat stuorra beroštupmi dán bargui, bohtet mángga gearddi fierrut ruittu, ovdal go lea geargan.

Go gupme lea geargan, de bidjat dáid lihtážiidda. Čoaskut ovdal go bijat kánela ja lohkki badjel. Gupme ferte atnit nu galbmasit go vejolaš. Dán sáhttá bidjat láibevajahas ala go lea eahketbiebmu, sidjiide geat dan háliidit.

Oahppit vuššet gupme olgoskuvllas vákkis. Govva: Edel Monsen.